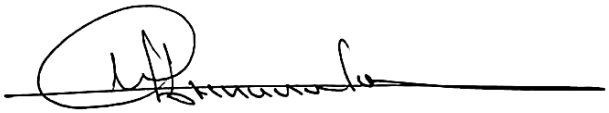
МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

СВІНЦИЦЬКИЙ АНДРІЙ ВІКТОРОВИЧ

УДК 343.13(477)

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСТІ ОСІБ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність»

Реферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Ірпінь – 2026

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі кримінального права та процесу Державного податкового університету

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
дійсний член (академік) Національної
академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України
Капліна Оксана Володимирівна,
завідувач кафедри кримінального процесу,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Удалова Лариса Давидівна,
директор навчально-наукового інституту післядипломної освіти,
Національна академія внутрішніх справ

доктор юридичних наук, старший дослідник
Погорецький Микола Миколайович,
директор Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки
та стратегічних комунікацій,
Національна академія Служби безпеки України

Захист відбудеться «16» жовтня 2026 року о 09^{00} на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 27.855.02 в Державному податковому університеті за адресою: 08205, Київська область, Бучанський р-н, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного податкового університету за адресою: 08205, Київська область, Бучанський р-н, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради **Ігор ГРИЦЮК**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасна модель кримінального провадження повинна забезпечувати узгоджене виконання завдань, визначених ст. 2 КПК України, зокрема захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження та застосування до кожного учасника належної правової процедури. Процесуальне забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні є вагомою передумовою виконання зазначених завдань, оскільки від належного виклику й повідомлення, фактичної можливості брати участь у проведенні процесуальних дій, користуватися допомогою захисника, перекладача або законного представника безпосередньо залежить реалізація процесуальних прав і виконання процесуальних обов'язків.

У доктрині кримінального процесу не сформовано усталеного підходу до визначення поняття «процесуальне забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні», не розкрито його правової природи, ознак, структури, функцій і місця в системі кримінального процесуального права, а також співвідношення із заходами забезпечення кримінального провадження, кримінальним процесуальним примусом та кримінальними процесуальними гарантіями. Кримінальне процесуальне законодавство також не встановлює цілісного й узгодженого порядку такого забезпечення: відповідні норми містяться в різних розділах і главах КПК України, мають неоднаковий ступінь правової визначеності та не завжди узгоджуються між собою. Зокрема, окремо врегульовано повідомлення в кримінальному провадженні, виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід, накладення грошового стягнення, участь захисника, перекладача, законного представника та спеціаліста, застосування запобіжних заходів, проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції, дистанційне судове провадження, а також особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану. У правозастосовній практиці неоднаково вирішуються питання підтвердження отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим способом, установлення поважних причин неприбуття на виклик, застосування приводу та накладення грошового стягнення, встановлення особи під час проведення процесуальної дії в режимі відеоконференції, забезпечення конфіденційного спілкування підозрюваного чи обвинуваченого із захисником. Не сформовано єдиних підходів і до забезпечення участі перекладача, законного представника, спеціаліста, неповнолітніх та інших учасників кримінального провадження, щодо яких КПК України передбачає додаткові процесуальні гарантії.

Наявні теоретичні та нормативні прогалини стали більш виразними в умовах воєнного стану. Тимчасова окупація окремих територій України, ведення бойових дій, внутрішнє переміщення населення, перебування учасників кримінального провадження за межами України, проходження військової служби, пошкодження транспортної та інформаційно-комунікаційної інфраструктури ускладнюють здійснення виклику й повідомлення, прибуття особи та її участь у проведенні процесуальних дій. Застосування передбачених ст. 615 КПК України особливостей кримінального провадження за таких обставин потребує чіткого визначення підстав і

меж особливого режиму кримінального провадження, його співвідношення із загальним порядком, а також недопущення необґрунтованого обмеження процесуальних прав учасників кримінального провадження.

Поширення електронної комунікації також випереджає розвиток її кримінального процесуального регулювання. За офіційними даними, 2022 року в судах України проведено 766 419 судових засідань у режимі відеоконференції, а 2025 року засобами підсистеми «Відеоконференцзв'язок» забезпечено проведення 1 447 055 судових засідань із можливістю дистанційної участі (+89 %), з яких 841 019 – у режимі технічної фіксації без віддалених учасників. Кількість документів, поданих до судів через підсистему «Електронний суд», зросла із 975 025 у 2022 році до 5 137 006 у 2025 році (+427 %)[1]. На складність досліджуваної проблеми вказує і зміна практики застосування запобіжних заходів, зокрема кількість задоволених під час досудового розслідування клопотань про застосування тримання під вартою зросла із 19 827 у 2023 році до 21 620 у 2024 році та 23 049 у 2025 році (+16 % порівняно з 2023 роком). Водночас кількість задоволених клопотань про застосування домашнього арешту зменшилася, відповідно, із 7 401 до 6 997 та 6 507 (–12 %), а особистого зобов'язання – із 6 336 до 5 992 та 5 214 (–18 %). Кількість задоволених клопотань про застосування застави, навпаки, збільшилась із 514 у 2023 році до 596 у 2024 році та 776 у 2025 році (+51 %)[2].

Наведені статистичні показники підтверджують, що процесуальне забезпечення участі осіб не може зводитися лише до здійснення виклику, застосування приводу або запобіжних заходів і потребує розгляду як функціонально взаємопов'язаного комплексу процесуальних засобів, спрямованих на створення належних умов для реалізації особою її процесуальних прав, виконання процесуальних обов'язків та участі в кримінальному провадженні. Такий підхід зумовлює потребу в комплексному науковому переосмисленні правової природи, структури, функцій і системи засобів процесуального забезпечення участі осіб.

Теоретичним підґрунтям дослідження стали праці Ю. П. Аленіна, Л. І. Аркуші, В. І. Галагана, І. В. Гловюк, В. Г. Гончаренка, М. Л. Грібова, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, Є. Г. Коваленка, О. П. Кучинської, Л. М. Лобойка, Є. Д. Лук'янчикова, В. Т. Маляренка, М. М. Михеєнка, В. Т. Нора, М. А. Погорецького, М. М. Погорецького, Д. Б. Сергєєвої, О. С. Старенького, О. В. Таран, О. Ю. Татарова, В. М. Тертишника, Г. К. Тетерятник, В. В. Топчія, Л. Д. Удалової, В. І. Фаринника, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, М. С. Цуцкірідзе, А. В. Шевчишена, В. П. Шибіко, О. Г. Шило, М. Є. Шумила, О. Г. Яновської та інших вітчизняних учених.

У контексті предмета дослідження окремої уваги заслуговують наукові доробки Т. Г. Фоміної, присвячені теоретичним і процесуальним основам застосування запобіжних заходів (2020 р.); В. І. Фаринника – теоретичним, правовим і праксеологічним проблемам застосування заходів забезпечення кримінального

[1] Звіт про діяльність Державної судової адміністрації України за 2025 рік. URL : https://www.hcj.gov.ua/doc/doc/58483

[2] Звіти судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за формою № 1-к / Судова влада України. URL : https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/

провадження (2018 р.); О. М. Мори – процесуальним функціям перекладача в кримінальному провадженні (2021 р.); Д. В. Куриленка – питанням участі осіб, які володіють спеціальними знаннями (2017 р.); О. Д. Кувшинова – процесуальному статусу спеціаліста в кримінальному провадженні (2024 р.); І. Г. Каланчі – судовому провадженню в умовах електронного реформування кримінальної юстиції (2017 р.) та доказам електронної форми в кримінальному процесі України (2025 р.).

Попри наявність значної кількості наукових праць, переважна більшість присвячена окремим учасникам кримінального провадження, процесуальним засобам або видам заходів забезпечення кримінального провадження без з'ясування їхнього взаємозв'язку та функціонального призначення. Наукового визначення потребують поняття, ознаки, структура й функції процесуального забезпечення участі осіб; систематизації – відповідні процесуальні засоби; нормативного вдосконалення – підстави, умови та межі їхнього застосування, порядок забезпечення участі в режимі відеоконференції, особливості кримінального провадження в умовах воєнного стану та процесуальні гарантії законного й обґрунтованого застосування заходів процесуального примусу. Відтак потреба у вирішенні зазначених теоретико-правових і правозастосовних проблем зумовила обрання теми дослідження, визначила її мету, завдання, об'єкт, предмет і структуру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020); Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021); Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023). Напрям дисертаційного дослідження узгоджується з положеннями Директиви 2010/64/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 20 жовтня 2010 року про право на усний і письмовий переклад у кримінальному провадженні; Директиви 2012/13/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 22 травня 2012 року про право на інформацію в кримінальному провадженні; Директиви 2013/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 22 жовтня 2013 року про право на доступ до адвоката в кримінальному провадженні та провадженні за європейським ордером на арешт; Директиви (ЄС) 2016/343 Європейського Парламенту та Ради від 9 березня 2016 року про посилення окремих аспектів презумпції невинуватості та права бути присутнім на судовому розгляді в кримінальному провадженні. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету «Розслідування кримінальних правопорушень (кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти)» (державний реєстраційний номер 0121U113579).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Державного податкового університету від 09 квітня 2026 року (протокол № 14).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є розв'язання комплексної наукової проблеми процесуального забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні через формування його цілісної теоретичної концепції та розроблення

науково обґрунтованих пропозицій і практичних рекомендацій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування.

Для досягнення поставленої мети визначено такі *завдання*:

– розкрити генезис правового регулювання процесуального забезпечення участі осіб під час кримінального провадження;

– окреслити концептуальні засади процесуального забезпечення участі осіб під час кримінального провадження;

– визначити методологію дослідження процесуального забезпечення участі осіб під час кримінального провадження;

– охарактеризувати правові засади застосування заходів процесуального забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні;

– сформувати систему заходів процесуального забезпечення участі осіб під час кримінального провадження та визначити критерії їхньої класифікації;

– систематизувати кримінальні процесуальні гарантії захисту прав людини під час застосування заходів процесуального забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні;

– встановити особливості забезпечення участі осіб під час кримінального провадження на стадії досудового розслідування;

– з'ясувати місце та функціональне призначення запобіжних заходів у системі заходів процесуального забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні;

– розкрити процесуальні основи забезпечення участі осіб під час судового розгляду;

– встановити підстави, умови та процесуальний механізм застосування заходів забезпечення участі осіб під час кримінального провадження;

– визначити зміст і допустимі межі обмеження права на свободу та особисту недоторканність під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

– охарактеризувати особливості обрання запобіжних заходів, а також зміни та скасування заходів забезпечення кримінального провадження;

– узагальнити досвід окремих зарубіжних країн щодо забезпечення участі осіб під час кримінального провадження;

– систематизувати правові позиції Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) щодо застосування заходів процесуального забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні та сформулювати пропозиції щодо їхнього врахування в кримінальному процесуальному законодавстві й практиці його застосування.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у зв'язку із забезпеченням участі осіб у кримінальному провадженні.

Предмет дослідження – процесуальні основи забезпечення участі осіб під час кримінального провадження.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та виконання визначених завдань застосовано багаторівневу методологію, що поєднує системний, інституційний, функціональний, діяльнісний, аксіологічний, антропоцентричний і міждисциплінарний підходи, а також комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів. *Діалектичний метод* використано для дослідження процесуального забезпечення участі осіб у взаємозв'язку з реалізацією

процесуальних прав, виконанням процесуальних обов'язків і застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження, виявлення закономірностей розвитку відповідного правового регулювання (розділи 1–5); *історико-правовий* – для розкриття генезису правового регулювання процесуального забезпечення участі осіб та розроблення періодизації його розвитку (підрозділ 1.1); *доктринальний і логіко-семантичний* – для узагальнення наукових позицій, формулювання поняття процесуального забезпечення участі осіб, визначення його ознак і розмежування із заходами забезпечення кримінального провадження, кримінальним процесуальним примусом і кримінальними процесуальними гарантіями (підрозділи 1.2, 2.1); *системно-структурний і структурно-функціональний* – для встановлення структури досліджуваного інституту, взаємозв'язків і функціонального призначення його складових та формування системи процесуальних засобів забезпечення участі осіб (підрозділи 1.2, 2.1–2.3); *інституційний* – для обґрунтування місця процесуального забезпечення участі осіб у системі кримінального процесуального права, визначення компетенції суб'єктів застосування відповідних засобів і критеріїв відмежування від суміжних кримінальних процесуальних інститутів (підрозділи 1.2, 2.1); *формально-юридичний* – для аналізу положень кримінального процесуального законодавства, виявлення прогалин і неузгодженостей правового регулювання та формулювання пропозицій щодо внесення змін до КПК України (розділи 2–4); *класифікації та функціональний* – для систематизації засобів процесуального забезпечення участі осіб за визначеними критеріями та встановлення призначення кожного з них у механізмі реалізації процесуальних прав і виконання процесуальних обов'язків (підрозділи 2.1–3.3); *моделювання й прогнозування* – для побудови процесуального механізму застосування відповідних засобів, розроблення законодавчих пропозицій та оцінювання можливих наслідків їхнього впровадження (підрозділ 2.2, розділи 3, 4); *компаративістський* – для порівняльного аналізу положень кримінального процесуального законодавства окремих зарубіжних держав, узагальнення позитивного досвіду забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні та визначення можливостей його використання в кримінальному процесуальному законодавстві України та практиці його застосування (підрозділ 5.1); систематизації правових позицій ЄСПЛ щодо забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні (підрозділ 5.2); *соціологічний* – для одержання та узагальнення результатів анкетування респондентів із проблемних питань процесуального забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні (розділи 2–4); *статистичний* – для кількісного опрацювання результатів анкетування й офіційних статистичних даних, а також визначення тенденцій застосування процесуальних засобів забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні (розділи 2–4); *документальний аналіз* – для опрацювання міжнародних договорів, актів Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи та Європейського Союзу, офіційних звітів і аналітичних матеріалів із питань забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні (підрозділи 1.2, 5.1, 5.2).

Емпіричну базу дослідження: рішення Конституційного Суду України, Верховного Суду, інших національних судів та ЄСПЛ; результати анкетування 300 респондентів (80 слідчих і 30 дізнавачів Національної поліції України, 40 слідчих і детективів Державного бюро розслідувань, Служби безпеки України, Національного антикорупційного бюро України та Бюро економічної безпеки України, 50

прокурорів, 40 суддів, 50 адвокатів і 10 працівників апаратів судів), професійна діяльність яких пов'язана зі здійсненням кримінального провадження та забезпеченням участі осіб; інформаційно-аналітичні матеріали Офісу Генерального прокурора, Національної поліції України, Державної судової адміністрації України, Верховного Суду, а також Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, Організації з безпеки і співробітництва в Європі та Європейського Союзу.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням, у якому розв'язано наукову проблему формування цілісної теоретико-прикладної концепції процесуальних основ забезпечення участі осіб під час кримінального провадження, визначено правову природу, зміст, систему, функціональне призначення та механізм застосування відповідних процесуальних засобів, а також розроблено пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства й практики його застосування в умовах цифровізації, європейської інтеграції та воєнного стану. Найсуттєвішими є такі положення:

вперше:

– сформовано теоретико-прикладну концепцію процесуального забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні як самостійного комплексного кримінального процесуального інституту, що об'єднує систему взаємопов'язаних процесуальних засобів, процедур і гарантій, спрямованих на своєчасне інформування особи, забезпечення її прибуття та участі в проведенні процесуальних дій і судовому розгляді, реалізацію процесуальних прав, виконання процесуальних обов'язків і захист від незаконного або необґрунтованого процесуального примусу, з визначенням мети, ознак, структури, функцій і критеріїв відмежування відповідного інституту від заходів забезпечення кримінального провадження, процесуального примусу та кримінальних процесуальних гарантій;

– запропоновано систему засобів процесуального забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні, до якої за функціональним призначенням віднесено: інформаційно-комунікаційні засоби, що охоплюють повідомлення, виклик і вручення процесуальних документів; засоби створення умов для реалізації процесуальних прав, пов'язані з участю захисника, представника, законного представника, перекладача та спеціаліста; примусові засоби забезпечення участі й виконання процесуальних обов'язків, до яких належать привід, накладення грошового стягнення, затримання та запобіжні заходи в частині їхньої спрямованості на участь особи; засоби участі в проведенні процесуальних дій у режимі відеоконференції та дистанційному судовому провадженні; заходи безпеки; додаткові процесуальні гарантії неповнолітніх, осіб, які не володіють або недостатньо володіють державною мовою, та інших учасників, які, з огляду на вік або стан здоров'я, потребують додаткових гарантій; гарантійний рівень відповідної системи становлять судовий контроль та оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності у випадках і порядку, передбачених КПК України;

– розроблено теоретико-прикладну модель процесуального механізму застосування засобів забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні як послідовності взаємопов'язаних елементів, що охоплює встановлення потреби в забезпеченні участі особи; визначення фактичних і правових підстав застосування

відповідного засобу; перевірку можливості досягнення процесуальної мети без обмеження прав або з мінімально потрібним їхнім обмеженням; ухвалення законного, обґрунтованого та вмотивованого процесуального рішення; доведення його змісту до відома особи; виконання рішення; перевірку досягнення визначеної мети; судовий контроль та оскарження у випадках, передбачених КПК України; зміну або припинення застосування відповідного засобу після зміни чи відпадіння його підстав;

– сформовано систему забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану та використання електронних засобів комунікації, яка передбачає розмежування умисного невиконання процесуального обов'язку й об'єктивної неможливості прибуття або участі, спричиненої перебуванням на тимчасово окупованій території України чи території, на якій ведуться бойові дії, евакуацією, перебуванням за межами України, проходженням військової служби, порушенням транспортного сполучення або відсутністю стабільного зв'язку; встановлення єдиних правил виклику й повідомлення із застосуванням електронних засобів комунікації та підтвердження їхнього одержання; незастосування наслідків неприбуття в разі підтвердженого технічного збою; уніфікацію порядку ідентифікації особи, фіксування перебігу процесуальної дії, забезпечення конфіденційного спілкування із захисником і перевірки технічної можливості участі в режимі відеоконференції;

– обґрунтовано систему взаємопов'язаних критеріїв застосування, продовження, зміни та скасування запобіжних заходів, відповідно до якої існування кожного ризику, передбаченого ст. 177 КПК України, має підтверджуватися належними доказами та встановлюватися окремо на момент розгляду відповідного клопотання; покладені на підозрюваного чи обвинуваченого процесуальні обов'язки повинні відповідати конкретно встановленому ризику та бути потрібними для його запобігання; недостатність застосування більш м'якого запобіжного заходу підлягає окремому обґрунтуванню в ухвалі слідчого судді, суду; розмір застави має визначатися з урахуванням обставин кримінального правопорушення, майнового та сімейного стану підозрюваного чи обвинуваченого, інших даних про його особу та ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, і не бути завідомо непомірним; продовження строку тримання під вартою допускається лише за умови доведення того, що заявлений ризик не зменшився або з'явилися нові ризики, які виправдовують подальше тримання особи під вартою, а застосування більш м'якого запобіжного заходу не забезпечить запобігання таким ризикам; під час оцінювання пропорційності обмеження прав особи мають ураховуватися сукупна тривалість, характер та інтенсивність застосованих до неї процесуальних обмежень;

– науково аргументовано до прийняття розробленого проєкту Закону України «*Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення процесуальних основ забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні*», положеннями якого запропоновано врегулювати здійснення виклику й повідомлення з використанням електронних засобів комунікації та підтвердження їхнього одержання; конкретизувати вимоги до доведення ризиків, визначення розміру застави, застосування тримання під вартою та мотивування судових рішень; запровадити періодичну перевірку актуальності процесуальних обмежень; удосконалити порядок проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції

щодо осіб, до яких застосовано заходи безпеки; розширити можливості оскарження рішень про відмову в застосуванні заходів безпеки, їх зміну чи припинення; деталізувати процесуальний порядок вирішення питання про затримання судді, утримання його під вартою чи арештом;

удосконалено:

– наукові підходи до визначення критеріїв правомірності втручання в право на свободу та особисту недоторканність, відповідно до яких процесуальні заходи, що за характером, тривалістю й інтенсивністю становлять обмеження або позбавлення свободи, мають застосовуватися на підставі та в порядку, встановлених законом, переслідувати визначену кримінальним процесуальним законом мету, бути обґрунтованими конкретними обставинами, потрібними такій меті, супроводжуватися належними процесуальними гарантіями й припинятися після настання відповідних підстав;

– систему кримінальних процесуальних гарантій забезпечення участі осіб через внесення до неї своєчасного роз'яснення процесуальних прав і обов'язків; підтвердження одержання повістки про виклик або повідомлення; забезпечення права на захист і конфіденційного спілкування із захисником; залучення перекладача, законного представника, спеціаліста, а у випадках, передбачених КПК України, – педагога або психолога та лікаря; застосування заходів безпеки; проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції з додержанням вимог щодо ідентифікації особи, якості зв'язку, інформаційної безпеки та фіксування; судового контролю й оскарження у випадках і порядку, передбачених КПК України;

– кримінальні процесуальні положення щодо забезпечення участі осіб під час досудового розслідування в частині запровадження індивідуального оцінювання потреб неповнолітніх та інших учасників, які потребують додаткових процесуальних гарантій; конкретизації вимог до компетентності перекладача та спеціаліста й обставин, що вилучають їх участь; диференціації порядку виклику й участі осіб, які перебувають за межами України, на тимчасово окупованій території України або території, на якій ведуться бойові дії; установлення додаткових гарантій під час проведення допиту та впізнання в режимі відеоконференції;

– теоретико-прикладні положення щодо забезпечення участі осіб під час судового розгляду в умовах воєнного стану, які передбачають забезпечення безпосередньої участі обвинуваченого, а за наявності встановлених ст. 336 КПК України підстав – здійснення дистанційного судового провадження на підставі вмотивованої ухвали суду; належну ідентифікацію учасника; можливість чути й бачити перебіг судового провадження та реалізовувати процесуальні права; конфіденційне спілкування із захисником; належну якість зв'язку, інформаційну безпеку та повне фіксування судового засідання;

– теоретичні положення щодо кримінального провадження стосовно окремої категорії осіб через призначення додаткових гарантій, передбачених главою 37 КПК України; розмежування компетенції Вищої ради правосуддя та слідчого судді під час вирішення питання про затримання судді, утримання його під вартою чи арештом; узгодження послідовності відповідних процедур; конкретизації процесуальних наслідків затримання судді під час або відразу після вчинення тяжкого чи особливо

тяжкого злочину, а також способу та строку інформування органів і службових осіб, визначених ст. 483 КПК України;

– наукові підходи до імплементації досвіду зарубіжних країн щодо виклику й повідомлення осіб, які перебувають за межами держави; електронної комунікації та ідентифікації; проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції; залучення перекладача та спеціаліста; забезпечення участі малолітніх і неповнолітніх осіб; застосування заходів безпеки та здійснення судового контролю за обмеженням прав особи;

дістали подальшого розвитку:

– періодизація правового регулювання забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні за рахунок виокремлення п'яти етапів: становлення звичаєвих форм забезпечення участі осіб у судочинстві (IX – перша половина XVI ст.); формування нормативних засад забезпечення участі (друга половина XVI ст. – 1864 р.); інституціоналізація відповідних процесуальних засобів (1864–1991 рр.); гуманізація та європеїзація кримінального процесуального законодавства (1991–2012 рр.); комплексний розвиток кримінальних процесуальних гарантій в умовах цифровізації та воєнного стану (з 2012 р. дотепер);

– структурно-функціональний підхід щодо підстав, умов і процесуального порядку застосування засобів забезпечення участі осіб через розмежування юридичних і фактичних підстав; виокремлення загальних умов застосування заходів забезпечення кримінального провадження, визначених ст. 132 КПК України, та спеціальних підстав і умов, установлених для конкретного заходу; визначення послідовності ухвалення, виконання, перегляду та припинення дії відповідного рішення;

– теоретичні положення щодо динамічного характеру застосування заходів забезпечення кримінального провадження, відповідно до яких продовження строку дії, зміна або скасування заходу потребують перевірки збереження його юридичних і фактичних підстав, досягнення процесуальної мети, зміни обставин і можливості застосування менш обмежувального заходу, а продовження строку тримання під вартою – встановлення обставин, передбачених ч. 3 ст. 199 КПК України;

– наукове розуміння судового контролю за застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування як кримінальної процесуальної гарантії, зміст якої полягає в неупередженій перевірці слідчим суддею доводів клопотання й наданих сторонами доказів щодо наявності підстав для застосування відповідного заходу, потребі в обмеженні прав особи, а під час вирішення питання про запобіжний захід – також обґрунтованості підозри, існування ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, та недостатності застосування більш м'якого запобіжного заходу;

– процесуальний алгоритм затримання особи з моменту, визначеного ст. 209 КПК України, за рахунок встановлення й фіксації часу та місця фактичного обмеження свободи пересування, доставлення затриманої особи до органу досудового розслідування, складання протоколу затримання відповідно до ст. 208 КПК України, повідомлення осіб та органу, уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги, у порядку, встановленому ст. 213 КПК України, усіх

переміщень затриманої особи, а також надання їй у разі потреби належної медичної допомоги та виконання інших обов'язків, передбачених ст. 212 КПК України;

– рекомендації щодо врахування практики ЄСПЛ, відповідно до яких застосування правової позиції Суду потребує з'ясування її змісту та зіставлення юридично значущих обставин відповідної справи з обставинами кримінального провадження, що унеможливлює формальне цитування або механічне перенесення висновків ЄСПЛ, а судове рішення про застосування чи продовження запобіжного заходу має містити мотивовані висновки щодо обґрунтованості підозри, існування кожного заявленого ризику, недостатності застосування більш м'якого запобіжного заходу, відповідності покладених процесуальних обов'язків установленим ризикам, співмірності розміру застави, а в разі продовження строку тримання під вартою – також щодо того, що заявлений ризик не зменшився або з'явилися нові ризики, які виправдовують подальше тримання особи під вартою.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовані в дисертації положення впроваджені й можуть бути використані в:

– *науково-дослідній роботі* – для подальшого дослідження теоретичних і прикладних проблем процесуального забезпечення участі осіб під час кримінального провадження (акти впровадження Державного податкового університету від 19 травня 2026 року та Національної академії внутрішніх справ від 17 грудня 2024 року);

– *законотворчій діяльності* – під час підготовки пропозицій щодо внесення змін і доповнень до кримінального процесуального законодавства України в частині вдосконалення порядку виклику та повідомлення учасників кримінального провадження, забезпечення їхнього прибуття, проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції, здійснення дистанційного судового провадження, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а також гарантування прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження (довідка Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 29 квітня 2026 р. № 147д9/9-06);

– *практичній діяльності* – як науково обґрунтовані рекомендації для слідчих, дізнавачів, прокурорів, слідчих суддів, суддів та адвокатів, а також під час проведення занять із професійної підготовки та підвищення кваліфікації слідчих, дізнавачів і прокурорів (довідка Адвокатського об'єднання «ЮС ФОРТІС» від 25 березня 2026 року № 25/03-6);

– *освітньому процесі* – під час підготовки навчальних і навчально-методичних матеріалів, проведення лекційних, семінарських і практичних занять зі здобувачами вищої освіти денної та заочної форм навчання з навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Організація досудового розслідування» (акти впровадження Державного податкового університету від 19 березня 2026 року та Національної академії внутрішніх справ від 17 грудня 2024 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Сформульовані в ній положення, узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції обґрунтовано на підставі самостійно проведених досліджень.

У науковій статті «Rights and freedoms during covert investigations: Balance between security and personal freedoms», опублікованій спільно з О. Бабіковим,

В. Назаровим, О. Косіловою та В. Божиком, здобувачем визначено процесуальні гарантії додержання прав особи під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

У науковій статті «Legal aspects and state regulation of the use of artificial intelligence», опублікованій спільно з В. Щирською, І. Арістовою, Р. Овчаренком та Д. Грицишеном, – обґрунтовано правові межі використання штучного інтелекту й гарантії захисту прав особи.

У науковій статті «Legal and Cultural Foundations for Improving Criminal Liability for Wartime Collaboration in Ukraine», опублікованій спільно з О. Книженко, С. Книженко, Н. Крайник та А. Шарандаком, – розкрито процесуальні аспекти притягнення особи до кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність.

У науковій статті «Reforming Ukraine's Pre-Trial Custody Measures: An International Law Perspective», опублікованій спільно з Г. Собко, О. Пушкарем, В. Бутинським та Ю. Швецем, – досліджено підстави й процесуальні гарантії застосування тримання під вартою.

У науковій статті «Challenges in classifying violent military offenses», опублікованій спільно з Г. Собко, В. Щирською, К. Ізотенко та Ю. Пономаренко, – визначено значення належного фіксування обставин учинення військових кримінальних правопорушень.

У науковій статті «Synergy of international standards of law enforcement and justice: challenges of integration into the legal order of Ukraine», опублікованій спільно з В. Гавриленком, С. Куликом, Д. Говоруном та Ю. Гуменюк, – обґрунтовано напрями врахування міжнародних стандартів у кримінальному процесуальному законодавстві України.

У науковій статті «Persons Who Commit Military Property Theft: The Case of Ukraine», опублікованій спільно з Г. Собко, Г. Резніченко, Р. Мукоїдою та А. Падалкою, – розкрито процесуальні особливості встановлення обставин кримінальних правопорушень проти військового майна.

У науковій статті «Image-Based Digital Face Identification Technologies: Criminal Law Aspect», опублікованій спільно із С. Лиховою, А. Падалкою, Ю. Нізовцевим та А. Лисеюком, – визначено правові засади використання технологій ідентифікації особи за зображенням.

У науковій статті «Countering fake information as a guarantee of state information security», опублікованій спільно з О. Семенюком, О. Уфімцевою, Ю. Ірхою та С. Сусліним, – досліджено процесуальні засоби виявлення та документування поширення недостовірної інформації.

У науковій статті «Prospects for State and Individual Responsibility in Cases of Aggression in the Context of Russia's Armed Aggression Against Ukraine», опублікованій спільно з В. Шатілом, С. Харитоновим, В. Ковбасою та А. Лисеюком, – розкрито процесуальні механізми притягнення осіб до відповідальності за злочин агресії.

У науковій статті «Editorial. Protection of national security in information and cyberspace», підготовленій спільно з Фернандесом-Осоріо Андресом Едуардо, автором особисто обґрунтовано актуальність проблематики захисту національної безпеки в інформаційному та кіберпросторі, визначено основні сучасні загрози в цій

сфері та окреслено пріоритетні напрями забезпечення інформаційної та кібербезпеки держави.

У науковій статті «Historical and Legal Formation of Coercive Measures in the Criminal Proceedings in Ukraine», опублікованій спільно з В. В. Топчієм, здобувачем розроблено періодизацію становлення заходів процесуального примусу.

У науковій статті «Criminological and Criminal Signs of Mental Violence in Crimes against Public Security under the Criminal Law of Ukraine», опублікованій спільно з Г. Собко, Д. Лозою, В. Фірманом та Р. Щокіним, – визначено особливості встановлення й доказування обставин застосування психічного насильства.

У науковій статті «Procedural provision of witness participation in criminal proceedings of Ukraine: Challenges of the present», опублікованій спільно з В. Топчієм, О. Одерієм, Н. Топчій, С. Задерейко, Г. Бершовим та Я. Конюшенко, – визначено систему процесуальних засобів забезпечення участі свідка.

У науковій статті «Правове забезпечення протидії економічному тероризму», опублікованій спільно з А. М. Падалкою та Б. Д. Леоновим, – досліджено процесуальні засоби виявлення, документування та розслідування відповідних кримінальних правопорушень.

У науковій статті «Методологічні засади забезпечення участі осіб під час кримінального провадження», опублікованій спільно з В. В. Топчієм, – сформульовано поняття й ознаки процесуального забезпечення участі осіб та методологічні засади його дослідження.

У тезах доповіді «Побудова ефективної системи національної безпеки України як передумова євроінтеграції», опублікованих спільно з Ю. Є. Муравською, – визначено роль органів досудового розслідування у відповідних інтеграційних процесах.

У навчальному посібнику «Економічна безпека держави: криміналістичне забезпечення», підготовленому спільно з А. М. Падалкою, В. В. Топчієм, В. А. Шкелебей та іншими авторами, здобувачем розроблено положення щодо використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень.

Ідеї та розробки, що належать співавторам, разом з якими були опубліковані наукові статті, в дисертації не використовувалися. Для аргументації окремих положень дисертації використовувалися наукові праці інших учених, на які зроблено посилання.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювалися на кафедрі кримінального права та процесу Державного податкового університету. Результати дослідження були оприлюднені на 15 науково-практичних конференціях, круглих столах, конгресах, зокрема: «Проблеми забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану» (м. Ірпінь, 15 травня 2024 р.); «Реформування кримінального провадження в Україні: кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти» (м. Ірпінь, 19 травня 2023 р.); «Фінансова політика: теоретичні і практичні аспекти юридичної науки» (м. Ірпінь, 6 квітня 2023 р.); «Сучасний стан кримінально-правового забезпечення в Україні» (м. Ірпінь, 31 березня 2023 р.); «Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціально-гуманітарних та поведінкових наук в умовах воєнного стану» (м. Чернігів, 25–26 квітня 2023 р.); «Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального

права, кримінології та судочинства» (м. Київ, 12 травня 2023 р.); «Фінанси, економіка vs війна» (м. Ірпінь, 27 квітня 2022 р.); «Вплив інтеграційних тенденцій на розвиток національного права» (м. Одеса, 25 лютого 2022 р.); «ІІ Міжнародний податковий конгрес» (м. Ірпінь, 26 листопада 2021 р.); «Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Київ, 28 травня 2021 р.); «Актуальні проблеми національної правової реформи» (м. Київ, 21 травня 2021 р.); «Судово-експертна діяльність в Службі безпеки України: актуальні питання теорії та практики» (м. Київ, 31 березня 2021 року); «Пріоритети зміцнення безпеки держави та підвищення ефективності правоохоронної діяльності: національні та міжнародні контексти» (м. Тернопіль, 6 травня 2022 р.); «Оцінка та відшкодування шкоди, заподіяної веденням агресивної війни російською федерацією проти України» (м. Київ, 19 серпня 2022 р.); «СБУ в умовах війни в Україні: сучасні реалії та інноваційні стратегії забезпечення національної безпеки» (м. Київ, 4–5 липня 2024 р.).

Публікації. Основні наукові результати дисертації викладені в 44 наукових публікаціях, серед яких 11 статей, опублікованих у наукових фахових виданнях України, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України, 13 публікацій у наукових виданнях Web of Science, Scopus, 4 публікації в міжнародних наукових виданнях, 15 тез доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, круглих столів, конгресів, та 1 публікація, яка додаткового відображає наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із переліку умовних позначень, вступу, п’яти розділів, що містять чотирнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 546 сторінок, з них основний текст – 469 сторінок, список використаних джерел – 44 сторінки (391 найменування) та 8 додатків на 33 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми дисертаційного дослідження, розкриваються стан її наукової розробленості та науково-теоретична основа, зв’язок роботи з науковими програмами, планами й темами; визначаються об’єкт, предмет, мета, завдання та методи дослідження; висвітлюється наукова новизна, практичне значення отриманих результатів і форми їхньої апробації, зазначено структуру й обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні основи процесуального забезпечення участі осіб під час кримінального провадження» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Генезис правового регулювання процесуального забезпечення участі осіб під час кримінального провадження»* встановлено, що первинними засобами забезпечення участі особи в судочинстві були виклик, порука, примусове доставлення, затримання та майнові гарантії, спрямовані на забезпечення її явки й належної поведінки. Застосування таких ґрунтувалося переважно на звичаї, становій належності особи та примусі, а самі засоби не утворювали цілісної системи. Подальше запровадження письмового повідомлення, представництва й мовного посередництва започаткувало диференціацію інформаційних, організаційних і примусових засобів забезпечення участі.

Обґрунтовано, що розвиток відповідного правового регулювання полягав не лише в розширенні кола процесуальних засобів, а й у зміні їхнього призначення: від забезпечення фізичної присутності та підкорення особи владним вимогам до створення умов для реалізації нею процесуальних прав і виконання процесуальних обов'язків на основі нормативно визначеної процедури, судового контролю та гарантій від необґрунтованого процесуального примусу.

За критеріями рівня нормативної регламентації, характеру процесуальних засобів і обсягу гарантій особи розроблено п'ятиетапну періодизацію розвитку процесуального забезпечення участі осіб, побудова якої дала змогу простежити послідовний перехід від звичаєвих способів забезпечення явки та належної поведінки особи до нормативно визначених процедур виклику, повідомлення, застосування примусу, залучення перекладача, представника та осіб, які володіють спеціальними знаннями, а надалі – до посилення судового контролю, права на захист і диференціації кримінальних процесуальних гарантій.

Доведено, що становлення досліджуваного правового явища мало багатовекторний і нерівномірний характер, визначалося зміною типів судочинства, державно-правових систем та правового становища особи, а сучасний етап характеризується поєднанням установлених КПК України процесуальних засобів із міжнародними стандартами захисту прав людини, електронними засобами комунікації, проведенням процесуальних дій у режимі відеоконференції та особливостями кримінального провадження в умовах воєнного стану.

У *підрозділі 1.2 «Поняття та сутність процесуального забезпечення участі осіб під час кримінального провадження»* здійснено комплексний аналіз співвідношення процесуального забезпечення участі осіб із заходами забезпечення кримінального провадження, кримінальним процесуальним примусом, кримінальними процесуальними гарантіями, процесуальним статусом учасників кримінального провадження та реалізацією процесуальних прав, що дало змогу визначити змістові ознаки й критерії розмежування відповідних категорій. Встановлено, що досліджуваний інститут не є тотожним заходам забезпечення кримінального провадження, передбаченим ст. 131 КПК України, оскільки охоплює не лише примусові, а й інформаційні, організаційні та гарантійні процесуальні засоби, функціонально спрямовані на забезпечення участі особи.

Процесуальне забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні запропоновано визначити як передбачену кримінальним процесуальним законодавством систему взаємопов'язаних процесуальних засобів, процедур і гарантій, що застосовуються визначеними КПК України суб'єктами для своєчасного інформування особи, забезпечення її прибуття та участі в проведенні процесуальних дій і судовому провадженні, реалізації процесуальних прав, виконання процесуальних обов'язків, застосування за наявності відповідних підстав заходів безпеки та захисту від незаконного або необґрунтованого процесуального примусу. До визначальних ознак процесуального забезпечення участі осіб віднесено нормативну визначеність підстав, порядку та меж застосування відповідних засобів; спеціальну процесуальну спрямованість на забезпечення виклику, повідомлення, прибуття й участі особи; суб'єктну визначеність; реалізацію у встановленій КПК України процесуальній формі; функціональну диференційованість, що передбачає

поєднання інформаційних, організаційних, гарантійних, правообмежувальних і примусових засобів; потреба та співмірність в обмеженні прав особи; можливість судового контролю й оскарження у випадках і порядку, передбачених КПК України; комплексний характер, зумовлений єдністю мети та взаємозв'язком відповідних процесуальних засобів.

У *підрозділі 1.3 «Методологія дослідження процесуального забезпечення участі осіб під час кримінального провадження»* доведено, що методологічну основу становлять діалектичний принцип і принцип міждисциплінарної інтеграції наукового знання, а також системний, інституційний, функціональний, діяльнісний, аксіологічний та антропоцентричний підходи, поєднання яких дало змогу дослідити процесуальне забезпечення участі осіб як динамічне правове явище, визначити його місце в системі кримінального процесуального права, структуру, функціональні зв'язки, суб'єктний склад і ціннісну спрямованість на забезпечення прав людини та виконання завдань кримінального провадження.

Системний метод застосовано для обґрунтування процесуального забезпечення участі осіб як самостійного комплексного кримінального процесуального інституту, визначення його структури, елементного складу, функцій, принципів і формування авторської класифікації процесуальних засобів забезпечення участі осіб. Історико-правовий метод використано для дослідження генезису правового регулювання процесуального забезпечення участі осіб та розроблення авторської періодизації розвитку цього інституту. Логіко-семантичний метод застосовано для формулювання авторського визначення поняття «процесуальне забезпечення участі осіб під час кримінального провадження», розмежування його із суміжними кримінальними процесуальними категоріями та виокремлення його характерних ознак. Функціональний метод дав змогу визначити функціональне призначення процесуального забезпечення участі осіб, розкрити зміст його окремих елементів і встановити їх роль у механізмі реалізації процесуальних прав і виконання процесуальних обов'язків учасників кримінального провадження. Порівняльно-правовий метод використано для дослідження кримінального процесуального законодавства зарубіжних держав, міжнародних стандартів та практики ЄСПЛ, що стало підґрунтям для формулювання пропозицій щодо гармонізації кримінального процесуального законодавства України. Формально-юридичний метод застосовано для аналізу нормативно-правового регулювання процесуального забезпечення участі осіб, виявлення законодавчих прогалин, колізій і недоліків та підготовки пропозицій щодо внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України. Метод правового моделювання використано для побудови авторської концепції процесуального забезпечення участі осіб під час кримінального провадження, визначення перспектив її розвитку та розроблення моделі вдосконалення відповідного правового регулювання. Інституційний метод використано для обґрунтування процесуального забезпечення участі осіб як самостійного комплексного кримінального процесуального інституту, визначення критеріїв його відмежування від суміжних інститутів кримінального процесуального права та встановлення його місця в системі кримінального процесуального законодавства.

Розділ 2 «Правові основи процесуального забезпечення участі осіб під час кримінального провадження» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 2.1 «Правові основи застосування заходів процесуального забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні»* проаналізовано конституційні положення, міжнародно-правові стандарти та норми кримінального процесуального законодавства, що визначають підстави, умови й порядок застосування відповідних заходів, розкрито правову природу кримінального процесуального примусу та з'ясовано його співвідношення з процесуальним забезпеченням участі осіб у кримінальному провадженні.

Запропоновано під кримінальним процесуальним примусом розуміти передбачений КПК України владний вплив уповноваженого суб'єкта на процесуальну поведінку особи, що застосовується незалежно від її волі на встановлених законом підставах, у визначеній процесуальній формі та може супроводжуватися тимчасовим обмеженням її прав. Залежно від призначення конкретного заходу такий вплив спрямовується на забезпечення виконання процесуальних обов'язків, припинення їх порушення або запобігання діям, передбаченим кримінальним процесуальним законом, і не обов'язково є наслідком попередньої неправомірної поведінки особи.

Доведено, що процесуальне забезпечення участі осіб і кримінальний процесуальний примус є самостійними правовими категоріями, які частково перетинаються, але не співвідносяться як загальне та часткове. Привід, затримання, окремі запобіжні заходи й накладення грошового стягнення можуть виконувати функцію забезпечення участі особи, тоді як тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення та арешт майна, хоча й належать до заходів забезпечення кримінального провадження, безпосередньо на її участь не спрямовані. Водночас повідомлення, залучення захисника, законного представника, перекладача й спеціаліста, застосування заходів безпеки, проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції та здійснення дистанційного судового провадження створюють умови для участі особи без застосування кримінального процесуального примусу. Функціональне призначення конкретного засобу, а не лише характер його впливу на особу, визначено основним критерієм його належності до системи процесуального забезпечення участі.

Обґрунтовано, що застосування правообмежувальних і примусових засобів має відповідати вимогам законності, обґрунтованості, необхідності, співмірності та належної правової процедури. Під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження підлягають дотриманню загальні правила, встановлені ст. 132 КПК України, та спеціальні підстави й умови, передбачені для відповідного заходу. За наявності декількох установлених законом засобів перевага має надаватися тому, який дає змогу досягти визначеної процесуальної мети з меншим ступенем обмеження прав особи, а рішення про його застосування не може обґрунтовуватися виключно зручністю організації досудового розслідування або судового провадження.

У *підрозділі 2.2 «Система заходів процесуального забезпечення участі осіб під час кримінального провадження»* встановлено, що заходи забезпечення кримінального провадження, передбачені розділом ІІ КПК України, і засоби процесуального забезпечення участі осіб є взаємопов'язаними, але нетотожними. Арешт майна, тимчасове вилучення майна та тимчасовий доступ до речей і

документів безпосередньо не спрямовані на забезпечення участі особи, тоді як повідомлення, залучення захисника, законного представника, перекладача та спеціаліста, застосування заходів безпеки й проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції не належать до встановленого ст. 131 КПК України переліку. Основним критерієм внесення процесуального засобу до досліджуваної системи визначено його безпосередню або переважну спрямованість на створення умов для участі особи в кримінальному провадженні.

Обґрунтовано потребу у відмежуванні засобів процесуального забезпечення участі від процесуальних актів і дій, юридичним наслідком яких є набуття або зміна процесуального статусу особи. Письмове повідомлення про підозру насамперед доводить до відома особи зміст підозри та зумовлює набуття нею процесуального статусу підозрюваного, а тому не є самостійним засобом забезпечення участі; після набуття відповідного статусу до особи можуть застосовуватися передбачені КПК України засоби забезпечення її прибуття, участі та виконання процесуальних обов'язків.

За функціональним призначенням виокремлено такі засоби: інформаційно-комунікаційні; створення умов для реалізації процесуальних прав; забезпечення виконання процесуальних обов'язків; участі в проведенні процесуальних дій; безпеки; додаткові процесуальні гарантії. Практичну обґрунтованість запропонованої систематизації підтверджують результати анкетування: 91 % респондентів віднесли до неї виклик, судовий виклик і повідомлення, 85 % – особисту участь та участь у режимі відеоконференції, 79 % – участь захисника, перекладача, законного представника й спеціаліста.

У *підрозділі 2.3 «Гарантії захисту прав людини під час застосування заходів процесуального забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні»* обґрунтовано, що кримінальні процесуальні гарантії є невід'ємною складовою механізму забезпечення участі осіб і визначають допустимі межі застосування процесуального примусу. До їхньої системи віднесено: нормативну визначеність підстав, умов і порядку застосування правообмежувальних заходів; своєчасне роз'яснення процесуальних прав та обов'язків; підтвердження одержання повістки про виклик або повідомлення; доступ до захисника й можливість конфіденційного спілкування з ним; залучення перекладача, законного представника, спеціаліста, а у випадках, передбачених КПК України, – педагога або психолога та лікаря; застосування заходів безпеки; належну ідентифікацію особи та фіксування перебігу процесуальної дії, проведеної в режимі відеоконференції; судовий контроль і оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності у випадках та порядку, встановлених КПК України. Ефективність відповідних гарантій визначається не лише їхнім нормативним закріпленням, а й наявністю процесуальної процедури, здатної забезпечити своєчасну, безпечну та усвідомлену участь особи в кримінальному провадженні.

За результатами аналізу правових позицій ЄСПЛ, сформульованих, зокрема, у справах «Бузаджі проти Республіки Молдова», «Харченко проти України», «Сальдуз проти Туреччини», «Сейдович проти Італії» та «Камасінскі проти Австрії», встановлено, що застосування заходу, пов'язаного з обмеженням права на свободу та особисту недоторканність, потребує передбаченої законом підстави, належного

обґрунтування його потреби та судової перевірки збереження відповідних підстав, а забезпечення участі обвинуваченого – своєчасного інформування, доступу до захисника, можливості конфіденційного спілкування з ним, розуміння перебігу провадження й реальної можливості бути почутим судом. Застосування правової позиції ЄСПЛ має ґрунтуватися на з'ясуванні її змісту та зіставленні юридично значущих обставин відповідної справи з обставинами конкретного кримінального провадження, що вилучає формальне цитування рішень Суду.

Виявлено недостатню дієвість додаткових гарантій для учасників, які, з огляду на вік, стан здоров'я, володіння державною мовою або інші обставини, потребують особливих умов участі, зокрема 44 % опитаних оцінили наявні гарантії як недостатні, ще 43 % – як лише частково достатні. Водночас 86 % респондентів підтримали встановлення єдиних вимог до підтвердження компетентності перекладача та ведення відповідного реєстру, що підтверджує потребу в конкретизації порядку перевірки його компетентності й обставин, які вилучають участь у кримінальному провадженні.

Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення положень ст. 176, 177, 182, 194, 199, 209, 212, 213 КПК України в частині обґрунтування наявності кожного ризику, передбаченого ст. 177 КПК України; окремого мотивування неможливості застосування більш м'якого запобіжного заходу; визначення розміру застави з урахуванням обставин, установлених ч. 4 ст. 182 КПК України, без покладення на особу завідомо непомірного тягаря; перевірки під час продовження строку тримання під вартою того, що заявлений ризик не зменшився або з'явилися нові ризики; повного й послідовного документування затримання з моменту, визначеного ст. 209 КПК України, включно із фіксуванням часу та місця фактичного обмеження свободи пересування й виконанням обов'язків, передбачених ст. 212, 213 КПК України. Запропоновані положення спрямовані на недопущення свавільного процесуального примусу та узгодження правозастосовної практики зі стандартами Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Окремо обґрунтовано доповнення ч. 1 ст. 303 КПК України положеннями щодо оскарження рішень про відмову в застосуванні заходів безпеки, їх зміну чи припинення, а також конкретизацію ст. 232 і 336 КПК України в частині дистанційної участі осіб, до яких застосовано заходи безпеки, із забезпеченням захисту від розголошення відомостей про них.

Розділ 3 «Процесуальні основи забезпечення участі осіб на окремих стадіях кримінального провадження» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 3.1 «Процесуальні основи забезпечення участі осіб під час досудового розслідування»* визначено особливості застосування процесуальних засобів, спрямованих на належне інформування й виклик учасників кримінального провадження, забезпечення їх прибуття та участі в проведенні процесуальних дій, залучення захисника, представника, законного представника, перекладача й спеціаліста, а за наявності встановлених КПК України підстав – застосування приводу, накладення грошового стягнення, затримання та запобіжних заходів. Окрему увагу приділено використанню електронних засобів комунікації, проведенню допиту та впізнання в режимі відеоконференції, а також особливостям забезпечення участі осіб в умовах воєнного стану.

Доведено, що належне підтвердження одержання повістки про виклик і встановлення фактичної можливості особи прибути у визначений час є обов'язковими

передумовами застосування передбачених КПК України наслідків неприбуття. Запропоновано розмежовувати умисне невиконання процесуального обов'язку та об'єктивну неможливість прибуття, зумовлену бойовими діями, тимчасовою окупацією, евакуацією, проходженням військової служби, перебуванням за межами України, порушенням транспортного сполучення або відсутністю стабільного зв'язку. Значущість відповідної проблеми підтверджують 62 % респондентів, які постійно стикаються з труднощами забезпечення прибуття учасників, пов'язаними з воєнним станом. Також 81 % підтримали конкретизацію в ст. 138 КПК України відповідних поважних причин неприбуття, а 92 % – недопустимість застосування приводу за наявності підтвердженої об'єктивної неможливості прибуття або загрози безпеці особи.

Розроблено положення щодо запровадження під час першої процесуальної взаємодії з особою оцінювання її індивідуальних потреб в участі в кримінальному провадженні. Відповідне оцінювання запропоновано проводити щодо малолітніх і неповнолітніх осіб, учасників, які, з огляду на стан здоров'я, не здатні повною мірою реалізувати свої процесуальні права, осіб, які не володіють або недостатньо володіють державною мовою, потерпілих від насильницьких і воєнних кримінальних правопорушень, а також осіб, які перебувають за межами України, на тимчасово окупованій території України або території, на якій ведуться бойові дії. Залежно від установлених потреб можуть застосовуватися роз'яснення прав у доступній для особи формі, залучення перекладача, законного представника, а у випадках, передбачених КПК України, – педагога або психолога та лікаря, проведення процесуальної дії в належно обладнаному приміщенні, недопущення безпідставних повторних допитів і застосування заходів безпеки.

Обґрунтовано потребу в конкретизації процесуального порядку проведення допиту та впізнання в режимі відеоконференції під час досудового розслідування. Запропонований порядок має охоплювати встановлення особи учасника, перевірку дотримання вимог ч. 2 ст. 232 КПК України в разі заперечення проти проведення процесуальної дії в такому режимі, забезпечення належної якості зв'язку, фіксування перебігу й результатів процесуальної дії за допомогою технічних засобів відеозапису, участь перекладача, можливість конфіденційного спілкування підозрюваного із захисником, порядок демонстрації документів і предметів та фіксування технічних перерв. Проведення процесуальної дії в режимі відеоконференції не допускається, якщо технічні або організаційні умови перешкоджають повноцінній участі особи чи реалізації права на захист. Практичну потребу в такому врегулюванні підтверджує підтримка 91 % респондентів запровадження єдиного порядку ідентифікації особи та проведення процесуальної дії в режимі відеоконференції.

Сформульовано підхід до визначення процесуальних наслідків неналежного забезпечення участі особи. Порушення порядку виклику або повідомлення, незабезпечення участі захисника чи перекладача у випадках, коли їх участь є обов'язковою, а також проведення процесуальної дії в режимі відеоконференції без установлених КПК України гарантій мають отримувати належну процесуальну оцінку з використанням передбачених законом засобів оскарження. У разі якщо відповідне порушення вплинуло на порядок одержання доказу або істотно обмежило можливість особи реалізувати право на захист, його правові наслідки підлягають

оцінюванню судом під час вирішення питання про допустимість доказу відповідно до ст. 86–89 КПК України.

У *підрозділі 3.2 «Запобіжні заходи в системі заходів процесуального забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні»* встановлено, що забезпечення участі особи реалізується через запобігання її переховуванню від органів досудового розслідування та суду, виконання обов'язку прибувати за викликом і дотримання встановлених слідчим суддею або судом процесуальних обов'язків. Запобіжні заходи не мають карального призначення, а інтенсивність пов'язаних із ними обмежень повинна визначатися виключно встановленими ризиками та бути достатньою для досягнення передбаченої законом процесуальної мети.

Науково аргументовано підхід до обрання запобіжного заходу, відповідно до якого слідчий суддя, суд мають окремо перевірити обґрунтованість підозри, наявність кожного заявленого ризику, обставини, передбачені ст. 178 КПК України, та недостатність застосування більш м'якого запобіжного заходу. Кожен ризик має підтверджуватися конкретними фактичними даними, що характеризують поведінку підозрюваного чи обвинуваченого та обставини кримінального провадження. Тяжкість кримінального правопорушення, суворість можливого покарання або суспільний резонанс не можуть самі собою підтверджувати існування відповідного ризику. Тримання під вартою, відповідно до ст. 183 КПК України, застосовується як винятковий запобіжний захід за умови доведення прокурором недостатності більш м'яких запобіжних заходів, крім установлених законом випадків.

Обґрунтовано диференційований підхід до покладення процесуальних обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України, за яким зміст кожного обов'язку має відповідати характеру встановленого ризику та бути потрібним для запобігання йому. Ризику переховування можуть відповідати обов'язки прибувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю, не відлучатися з відповідного населеного пункту без дозволу, повідомляти про зміну місця проживання та/або місця роботи, здати на зберігання документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну, або носити електронний засіб контролю; ризику незаконного впливу – утримуватися від спілкування з визначеними особами чи не відвідувати встановлені слідчим суддею або судом місця. Потреба в покладенні кожного обов'язку, його зміст, строк і зв'язок з установленим ризиком мають бути наведені в ухвалі, а покладення обов'язків, не спрямованих на запобігання доведеним ризикам, становить необґрунтоване процесуальне обмеження.

Наголошено на потребу в змістовному судовому перегляді підстав подальшого застосування запобіжного заходу. Під час вирішення клопотання про продовження строку тримання під вартою сторона обвинувачення повинна довести, що заявлений ризик не зменшився або з'явилися нові ризики, а також наявність обставин, які перешкоджали завершенню досудового розслідування до закінчення дії попередньої ухвали. Відтворення мотивів попереднього судового рішення без оцінювання зміни фактичних обставин не становить належного обґрунтування продовження строку тримання під вартою. Виконання особою покладених обов'язків, тривалість та інтенсивність установлених обмежень, зміна обсягу доказів, стан здоров'я, сімейний і майновий стан та інші нові обставини мають ураховуватися під час перевірки

збереження ризиків, потреби в подальшому застосуванні запобіжного заходу та можливості його зміни або скасування в порядку, передбаченому ст. 200, 201 КПК України.

У *підрозділі 3.3 «Процесуальні основи забезпечення участі осіб під час судового провадження»* аргументовано, що особиста участь обвинуваченого є загальним правилом судового розгляду та однією із основних гарантій права на захист, оскільки забезпечує можливість безпосередньо сприймати перебіг судового провадження, надавати пояснення, заявляти клопотання й відводи, брати участь у дослідженні доказів, ставити запитання та конфіденційно спілкуватися із захисником. Належність участі визначається не самим фактом присутності особи в залі судового засідання або її підключенням у режимі відеоконференції, а реальною можливістю розуміти перебіг судового розгляду, реагувати на процесуальні дії та використовувати передбачені КПК України засоби захисту своєї правової позиції.

Розкрито співвідношення особистої участі обвинуваченого з установленими законом випадками здійснення судового розгляду за його відсутності. Спеціальне судове провадження, передбачене ч. 3 ст. 323 КПК України, визначено винятком із загального правила, застосування якого потребує доведення встановлених законом підстав та обізнаності обвинуваченого про кримінальне провадження. До системи гарантій такого провадження віднесено обов'язкову участь захисника, надання стороні захисту достатнього часу й можливостей для ознайомлення з матеріалами, перевірки доказів сторони обвинувачення та подання клопотань, підвищені вимоги до мотивування судових рішень і застосування передбачених законом процедур їхнього перегляду.

З'ясовано особливості забезпечення участі осіб, які перебувають за межами України, на тимчасово окупованій території України, території, на якій ведуться бойові дії, у місцях попереднього ув'язнення чи виконання покарань або за станом здоров'я не можуть прибути до суду. Виклик і повідомлення таких осіб мають здійснюватися в спосіб, установлений ст. 135–136 КПК України, із належним підтвердженням одержання повістки або ознайомлення з її змістом. Використання електронних засобів комунікації не може підміняти передбачений законом порядок виклику, якщо матеріали кримінального провадження не містять відомостей, які достовірно підтверджують одержання відповідної інформації конкретною особою. Перебування учасника в умовах бойових дій, тимчасової окупації, евакуації або порушення транспортного сполучення підлягає індивідуальному оцінюванню під час установлення поважності причин неприбуття та вирішення питання про дистанційне судове провадження.

Сформульовано процесуальний стандарт дистанційного судового провадження, застосування якого має ґрунтуватися на передбачених ст. 336 КПК України підставах і не погіршувати процесуального становища учасника порівняно з його безпосередньою участю в судовому засіданні. Відповідний стандарт охоплює встановлення особи учасника; перевірку якості зображення й звуку та відсутності стороннього впливу; роз'яснення процесуальних прав; можливість бачити й чути перебіг судового розгляду, ставити запитання, заявляти клопотання та працювати з матеріалами; участь перекладача; конфіденційне спілкування обвинуваченого із захисником; повне фіксування судового засідання технічними засобами;

відображення в журналі судового засідання технічних перерв та інших обставин, що вплинули на участь особи. Рішення про здійснення дистанційного судового провадження всупереч запереченню обвинуваченого в умовах воєнного стану повинно бути індивідуально вмотивованим із зазначенням конкретних обставин, які унеможливлюють або істотно ускладнюють його безпосередню участь.

Розділ 4 «Процесуальний порядок застосування заходів забезпечення участі осіб під час кримінального провадження за законодавством України» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 4.1 «Підстави, умови та процесуальний механізм застосування заходів забезпечення участі осіб під час кримінального провадження»* підстави застосування правообмежувального заходу визначено як передбачене кримінальним процесуальним законом поєднання нормативно встановленої можливості його застосування та конкретних фактичних обставин, достатніх для висновку про потребу у відповідному процесуальному втручанні. Юридичну складову становлять норми КПК України, які визначають мету, суб'єктів, підстави та порядок застосування конкретного заходу, а фактичну – відомості про поведінку особи й інші обставини кримінального провадження, з якими закон пов'язує можливість його застосування. До умов правомірності віднесено належну компетенцію суб'єкта, відповідність заходу встановленій законом меті, додержання процесуальної форми та строків, обґрунтованість і вмотивованість рішення, потребу та співмірність в обмеженні прав, а також судовий контроль та оскарження у випадках і порядку, передбачених КПК України.

Розмежовано загальний і спеціальний рівні правового регулювання підстав застосування заходів, зокрема положення ч. 3 ст. 132 КПК України утворюють загальний рівень лише для заходів забезпечення кримінального провадження, передбачених розділом ІІ КПК України, та не можуть поширюватися на всі засоби процесуального забезпечення участі осіб. Спеціальний рівень визначається нормами, які регламентують конкретний захід з урахуванням його мети, характеру впливу, суб'єкта застосування та правових наслідків. Під час застосування запобіжного заходу встановленню підлягають обґрунтована підозра, наявність хоча б одного з ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, обставини, визначені ст. 178 КПК України, та недостатність застосування більш м'якого запобіжного заходу. Для приводу й накладення грошового стягнення визначальними є належне здійснення виклику, неприбуття особи та відсутність поважних причин, тоді як підстави й порядок реалізації непримусових засобів встановлюються відповідними спеціальними нормами КПК України.

Сформовано процесуальний механізм застосування правообмежувальних засобів: установлення та перевірка фактичних обставин; визначення належної правової основи; з'ясування компетенції уповноваженого суб'єкта; оцінювання потреби в процесуальному втручанні; перевірка можливості досягнення встановленої мети менш обтяжливим засобом, якщо КПК України передбачає відповідні альтернативи; ухвалення й належне оформлення процесуального рішення; його виконання; перевірка збереження підстав подальшого застосування заходу; зміна або припинення обмеження після відпадіння відповідних підстав.

Доведено, що в умовах воєнного стану неприбуття особи, зміна місця її перебування або невиконання процесуального обов'язку не можуть визнаватися ухиленням без з'ясування впливу бойових дій, тимчасової окупації, евакуації, проходження військової служби, перебування за межами України, порушення транспортного сполучення чи відсутності стабільного зв'язку. Встановлення об'єктивної неможливості виконання процесуального обов'язку вилучає застосування заходу, юридичною передумовою якого є неприбуття без поважних причин або невиконання обов'язку за відсутності обставин, що об'єктивно перешкоджали його виконанню.

У *підрозділі 4.2 «Обмеження права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження»* доведено, що право на свободу та особисту недоторканність у розумінні ст. 29 Конституції України, ст. 12 КПК України та ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод охороняє особу насамперед від незаконного або свавільного позбавлення фізичної свободи та іншого істотного обмеження вільного пересування. Безпосереднє втручання у відповідне право становлять затримання, привід, тримання під вартою, а залежно від установленого режиму, тривалості та інтенсивності обмежень – домашній арешт та окремі процесуальні обов'язки, пов'язані із забороною залишати визначене місце або територію. Розмежування позбавлення свободи й обмеження свободи пересування має здійснюватися не лише за назвою заходу, а й з урахуванням виду, тривалості, фактичних наслідків і способу його застосування.

Встановлено, що не кожен захід забезпечення кримінального провадження обмежує право на свободу та особисту недоторканність. Накладення грошового стягнення, тимчасове вилучення й арешт майна безпосередньо втручаються в майнову сферу; тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом і відсторонення від посади – у можливість здійснювати відповідну діяльність; тимчасовий доступ до речей і документів може зачіпати право власності, приватність та охоронювану законом таємницю. Вплив таких заходів на поведінку особи не є достатнім для їхнього автоматичного визнання обмеженням права, гарантованого ст. 5 Конвенції, однак потребує самостійної перевірки законності, необхідності та співмірності втручання у відповідне право.

Обґрунтовано потребу оцінювати не лише кожний правообмежувальний захід окремо, а й сукупну тривалість та інтенсивність одночасно або послідовно встановлених щодо особи обмежень. Поєднання домашнього арешту, обов'язку носити електронний засіб контролю, заборони залишати населений пункт, обмеження спілкування з визначеними особами та інших процесуальних обов'язків може утворювати значно інтенсивніший режим державного контролю, ніж кожне обмеження окремо. Водночас сукупний вплив майнових, професійних і поведінкових обмежень має враховуватися під час оцінювання пропорційності процесуального втручання. Потребу в урахуванні сукупного впливу підтримали 83 % опитаних практичних працівників.

Визначено, що рішення про застосування або продовження правообмежувального заходу має містити конкретні фактичні дані, які підтверджують передбачені законом підстави втручання; оцінювання індивідуальних

обставин; мотиви вибору виду, змісту та строку обмеження; а у випадках, установлених КПК України, – обґрунтування недостатності менш обтяжливого засобу. Збереження підстав тривалого застосування запобіжних та інших істотних правообмежувальних заходів потребує періодичної перевірки, запровадження якої підтримали 84 % респондентів. Тяжкість кримінального правопорушення, посилання на потреби досудового розслідування або сам факт дії воєнного стану не можуть самі собою виправдовувати обмеження права на свободу та особисту недоторканність.

У *підрозділі 4.3 «Особливості обрання, скасування або зміни заходів забезпечення кримінального провадження»* обґрунтовано, що застосування, перегляд і припинення правообмежувального заходу утворюють взаємопов'язані елементи процесуального механізму, у межах якого правомірність подальшого втручання залежить від збереження його фактичних і юридичних підстав. Для заходів, що застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, відповідний механізм охоплює: ініціювання питання належним суб'єктом; складання й подання клопотання відповідно до вимог норми, яка регулює конкретний захід; повідомлення учасників та забезпечення права особи бути вислуханою; судовий розгляд із перевіркою підстав, мети й потреби у втручанні; постановлення законної, обґрунтованої та вмотивованої ухвали; її виконання; зміну, продовження або припинення заходу в порядку, встановленому КПК України.

Визначено особливості обрання та перегляду запобіжного заходу. Клопотання сторони обвинувачення має містити конкретні обставини, що підтверджують обґрунтованість підозри, наявність кожного заявленого ризику, передбаченого ст. 177 КПК України, та недостатність застосування більш м'якого запобіжного заходу. Під час вирішення питання про зміну або скасування запобіжного заходу оцінюванню підлягають зміна чи зникнення ризиків, нові обставини кримінального провадження, виконання особою покладених процесуальних обов'язків, тривалість установлених обмежень і можливість досягнення визначеної законом мети менш обтяжливим засобом. Належна процесуальна поведінка особи не є автоматичною підставою для скасування запобіжного заходу, однак має враховуватися під час перевірки збереження ризиків і потреби в подальшому застосуванні відповідного обмеження.

Окремо встановлено потребу в індивідуалізації застави під час обрання або зміни запобіжного заходу. Розмір застави має визначатися з урахуванням обставин кримінального правопорушення, майнового та сімейного стану підозрюваного чи обвинуваченого, інших даних про його особу та встановлених ризиків, достатньою мірою гарантувати виконання покладених обов'язків і не бути завідомо непомірним. Практичну значущість підтверджують і результати анкетування – 55 % респондентів зазначили, що належне врахування майнового стану особи та співмірності застави відбувається лише іноді або рідко.

Розкрито особливості застосування запобіжних та інших правообмежувальних заходів щодо осіб, стосовно яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження відповідно до глави 37 КПК України. Встановлені законом процедури визначено додатковими гарантіями, зумовленими конституційним або професійним статусом відповідних осіб та потребою запобігти неправомірному втручанню в здійснення ними визначених законом функцій, а не привілеями чи звільненням від кримінальної процесуальної відповідальності. Застосування таких гарантій не усуває

необхідності доведення загальних і спеціальних підстав відповідного заходу, а передбачає поєднання вимог розділу ІІ та глави 37 КПК України.

За результатами аналізу ст. 482 КПК України та ст. 58–61 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» обґрунтовано потребу в їхньому узгодженні в частині вимог до подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом, послідовності одержання згоди Вищої ради правосуддя та постановлення ухвали слідчим суддею, а також передбачених законом винятків із загального порядку. Водночас строк розгляду подання, порядок участі визначених законом осіб, ухвалення, вручення й оскарження рішення Вищої ради правосуддя вже врегульовані спеціальним законом і не потребують дублювання в КПК України.

Запропоновано конкретизувати ч. 1 ст. 483 КПК України, передбачивши, що визначені законом органи та службові особи повідомляються про застосування запобіжного заходу або ухвалення вироку невідкладно, але не пізніше двадцяти чотирьох годин із моменту ухвалення відповідного рішення, а також установити суб'єкта, спосіб надсилання й порядок підтвердження одержання такого повідомлення. Відповідна пропозиція забезпечує уніфікацію строків інформування та належну реалізацію додаткових процесуальних гарантій осіб, визначених главою 37 КПК України.

Розділ 5 «Зарубіжний досвід та практика Європейського суду з прав людини щодо процесуального забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні» складається з двох підрозділів.

У *підрозділі 5.1 «Зарубіжний досвід забезпечення участі осіб під час кримінального провадження»* здійснено порівняльно-правовий аналіз правового регулювання участі осіб у кримінальному провадженні Німеччини, Франції, Польщі, країн Балтії, США та Великої Британії.

Встановлено, що відмінності між романо-германською та англо-саксонською правовими системами не вилучають наявності спільних напрямів розвитку процесуального забезпечення участі осіб, зокрема: розмежування факту надсилання й факту одержання електронного повідомлення; використання захищених каналів комунікації та засобів електронної ідентифікації; застосування резервного способу виклику за відсутності підтвердження одержання; періодичну перевірку законності подальшого тримання особи; використання досудового нагляду й альтернатив триманню під вартою; проведення окремих процесуальних дій у режимі відеоконференції; встановлення вимог до компетентності й неупередженості перекладача; диференціацію заходів безпеки залежно від характеру та рівня загрози.

На підставі узагальнення зарубіжного досвіду запропоновано конкретизувати положення: 1) глав 6 та 11 КПК України щодо електронного виклику й повідомлення, передбачивши верифікацію електронної адреси або електронного кабінету особи, належну ідентифікацію адресата, автоматичне фіксування дати й часу надсилання та одержання, збереження технічних даних у матеріалах кримінального провадження й застосування резервного способу виклику за відсутності підтвердження. Виклик особи, яка перебуває за межами України, має здійснюватися з дотриманням міжнародного договору України про правову допомогу, а за його відсутності – у порядку, встановленому КПК України; електронна комунікація може використовуватися за умови її допустимості відповідно до застосовного міжнародно-

правового механізму та належного підтвердження одержання повідомлення; 2) ст. 68 КПК України в частині перевірки компетентності перекладача, підтвердження знання ним відповідної мови та юридичної термінології, а також застосування передбачених ст. 79 КПК України обставин, що вилучають його участь; 3) ст. 71 КПК України щодо критеріїв компетентності спеціаліста; ст. 232, 336 КПК України щодо порядку проведення допиту та впізнання в режимі відеоконференції під час досудового розслідування й дистанційного судового провадження; законодавства щодо встановлення єдиних критеріїв оцінювання характеру, реальності та рівня загрози під час вирішення питання про застосування заходів безпеки; 4) ст. 615 КПК України щодо належного мотивування потреби в застосуванні особливого порядку, меж відступу від загальної процесуальної форми та неможливості забезпечити виконання відповідного процесуального завдання менш обтяжливим засобом.

У *підрозділі 5.2 «Практика Європейського суду з прав людини щодо застосування заходів процесуального забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні»* систематизовано правові позиції ЄСПЛ щодо законності затримання, обґрунтованості й тривалості тримання під вартою та ефективності судового контролю («Бузаджі проти Республіки Молдова», «Харченко проти України», «Макаренко проти України», «Штепа проти України»); своєчасного доступу до захисника та участі обвинуваченого в судовому розгляді («Сальдуз проти Туреччини», «Сейдович проти Італії», «Колоцца проти Італії»); реалізації права на допомогу перекладача й участі обвинуваченого в судовому провадженні в режимі відеоконференції («Камасінскі проти Австрії», «Марчелло Віола проти Італії»). Встановлено, що така участь відповідає вимогам ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод за умови належного обґрунтування мети її застосування, належної якості технічного зв'язку, можливості обвинуваченого бачити й чути перебіг судового розгляду, реалізовувати процесуальні права та конфіденційно спілкуватися із захисником.

Обґрунтовано вимоги до мотивування ухвали про застосування запобіжного заходу або продовження строку його дії. Відповідне рішення має містити окремі висновки щодо обґрунтованості підозри; наявності кожного заявленого ризику з посиланням на конкретні фактичні дані; обставин, передбачених ст. 178 КПК України; недостатності застосування більш м'яких запобіжних заходів; відповідності покладених процесуальних обов'язків установленим ризикам; строку дії та співмірності обмежень. Під час вирішення питання про продовження строку тримання під вартою має бути перевірено, чи не зменшився заявлений ризик або чи не з'явилися нові ризики, а також установлено обставини, які перешкоджали завершенню досудового розслідування до закінчення дії попередньої ухвали, належну ретельність здійснення кримінального провадження та можливість застосування більш м'якого запобіжного заходу. Єдині вимоги до мотивування не повинні перетворюватися на шаблон судового рішення, а мають забезпечувати окреме оцінювання кожного юридично значущого питання.

Визначено, що розмір застави, відповідно до ст. 182 КПК України, повинен достатньою мірою гарантувати виконання покладених обов'язків, ураховувати майновий і сімейний стан підозрюваного чи обвинуваченого, інші дані про його особу та встановлені ризики й не бути завідомо непомірним. Посилання на виняткові

обставини кримінального провадження не звільняє слідчого суддю чи суд від обов'язку мотивувати зв'язок між визначеним розміром застави, майновим станом особи та метою забезпечення її належної процесуальної поведінки.

Сформульовано положення щодо повної та послідовної фіксації відомостей про затримання особи з моменту, визначеного ст. 209 КПК України. Фіксації підлягають відомості про час і місце фактичного обмеження свободи пересування, доставлення особи, складання протоколу затримання, роз'яснення процесуальних прав, повідомлення захисника, інших осіб та органу, уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги, у порядку ст. 213 КПК України, надання медичної допомоги за потреби, переміщення затриманої особи й виконання службовою особою, відповідальною за перебування затриманих, обов'язків, передбачених ст. 212 КПК України. Запровадження електронного обліку зазначених відомостей запропоновано як спосіб забезпечення їх достовірності й доступності для перевірки, який не замінює протоколу затримання та не передбачає обов'язкового безперервного відеозапису. Відсутність відомостей про будь-який період фактичного затримання особи має зумовлювати перевірку його законності та дотримання вимог щодо процесуального оформлення.

ВИСНОВКИ

У **висновках** узагальнено найбільш суттєві результати дисертаційного дослідження, наведено теоретичне розв'язання комплексної наукової проблеми формування процесуальних основ забезпечення участі осіб під час кримінального провадження, а також сформульовано пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування:

1. Встановлено закономірну трансформацію правового регулювання забезпечення участі осіб – від звичаєвих способів виклику, примусового доставлення, поруки та майнового забезпечення явки до системи процесуальних засобів і кримінальних процесуальних гарантій. Розроблено періодизацію цього процесу, що охоплює: становлення звичаєвих форм забезпечення участі осіб у судочинстві (IX – перша половина XVI ст.); формування нормативних засад такого забезпечення (друга половина XVI ст. – 1864 р.); інституціоналізацію процесуальних засобів забезпечення участі осіб (1864–1991 рр.); їх гуманізацію та європеїзацію (1991–2012 рр.); комплексний розвиток відповідних процесуальних засобів і гарантій після прийняття КПК України 2012 року під впливом цифровізації кримінального провадження та правового режиму воєнного стану (з 2012 р. дотепер).

2. Сформовано концептуальне розуміння процесуального забезпечення участі осіб як самостійного комплексного інституту кримінального процесуального права, функціональним призначенням якого є створення передбачених законом умов для здійснення процесуальних прав, виконання процесуальних обов'язків та участі в проведенні процесуальних дій і судовому провадженні. Процесуальне забезпечення участі осіб визначено як передбачену кримінальним процесуальним законодавством систему взаємопов'язаних процесуальних засобів, процедур і гарантій, які реалізуються уповноваженими суб'єктами в порядку, встановленому КПК України, для своєчасного інформування особи, забезпечення її прибуття та участі, реалізації

процесуальних прав, виконання процесуальних обов'язків, застосування за наявності відповідних підстав заходів безпеки й захисту від незаконного або необґрунтованого процесуального примусу. Зазначений інститут відмежовано від заходів забезпечення кримінального провадження, кримінального процесуального примусу, кримінальних процесуальних гарантій і процесуального статусу за предметом регулювання, процесуальною метою та функціональним призначенням.

3. Розроблено методологічні засади дослідження процесуального забезпечення участі осіб, побудовані на поєднанні системного, інституційного, функціонального, діяльнісного, аксіологічного та антропоцентричного підходів. Використання історико-правового, логіко-семантичного, системно-структурного, формально-юридичного, порівняльно-правового, соціологічного, статистичного методів, методів документального аналізу, правового моделювання й аналізу судової практики забезпечило дослідження відповідного інституту в єдності його генезису, доктринального змісту, нормативної побудови, функціонального призначення та практики застосування.

4. Доведено, що процесуальне забезпечення участі осіб і кримінальний процесуальний примус є взаємопов'язаними, але нетотожними правовими категоріями. Примус становить лише один зі способів забезпечення виконання процесуальних обов'язків і може застосовуватися у зв'язку з невиконанням особою процесуального обов'язку, а у випадках, передбачених КПК України, – для запобігання ризикам, визначеним ст. 177 КПК України. Непримусова складова: складник охоплює інформування, виклик, створення умов для прибуття та участі, залучення захисника, законного представника, перекладача й спеціаліста, застосування заходів безпеки та використання відеоконференції. Правомірність примусового впливу визначається наявністю передбачених законом підстав, належною компетенцією суб'єкта, дотриманням процесуальної форми, потребою, пропорційністю та можливістю судового контролю й оскарження у випадках, установлених КПК України.

5. Сформовано систему засобів процесуального забезпечення участі осіб, до якої за функціональним призначенням віднесено: інформаційно-комунікаційні засоби; засоби створення умов для реалізації процесуальних прав; засоби забезпечення виконання процесуальних обов'язків; засоби участі в проведенні процесуальних дій у режимі відеоконференції та дистанційному судовому провадженні; заходи безпеки; додаткові гарантії участі неповнолітніх та інших осіб, які їх потребують. Судовий контроль та оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності в передбачених КПК України випадках визначено гарантійним рівнем функціонування такої системи. Повідомлення про підозру не належить до засобів забезпечення участі, оскільки його безпосереднім призначенням є офіційне повідомлення особі про підозру, а вручення такого повідомлення становить одну із передбачених ч. 1 ст. 42 КПК України підстав набуття процесуального статусу підозрюваного.

6. Розвинуто систему кримінальних процесуальних гарантій забезпечення участі осіб, яка охоплює законність і належну процесуальну форму; своєчасне роз'яснення прав та обов'язків; підтвердження одержання виклику або повідомлення; право на захист і конфіденційне спілкування із захисником; участь перекладача,

законного представника, спеціаліста, а у випадках, передбачених КПК України, – педагога, психолога чи лікаря; застосування заходів безпеки; належне встановлення особи учасника та фіксування процесуальної дії під час відеоконференції; судовий контроль і право на оскарження у встановлених законом випадках. Запропоновано передбачити в ч. 1 ст. 303 КПК України можливість оскарження рішень про відмову в застосуванні заходів безпеки, їх зміну чи припинення та конкретизувати гарантії дистанційної участі осіб, до яких такі заходи застосовано.

7. Встановлено, що на стадії досудового розслідування вирішальне значення мають належне повідомлення особи, підтвердження одержання нею повістки та наявність реальної можливості прибути або взяти участь у процесуальній дії в режимі відеоконференції у випадках і порядку, передбачених КПК України. Запропоновано проводити під час першої процесуальної дії за участю відповідної особи оцінювання індивідуальних потреб неповнолітніх, осіб, які не володіють або недостатньо володіють державною мовою, осіб, які за станом здоров'я потребують додаткових процесуальних гарантій, потерпілих від насильницьких і воєнних кримінальних правопорушень, а також учасників, які перебувають за кордоном, на тимчасово окупованій території України чи території, на якій ведуться бойові дії. Для допиту та пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції обґрунтовано єдині вимоги щодо встановлення особи учасника, технічної якості зв'язку, відеозапису, участі перекладача, конфіденційного спілкування із захисником і фіксування технічних перерв.

8. Визначено, що запобіжні заходи входять до системи заходів забезпечення кримінального провадження, а до процесуального забезпечення участі осіб належать у тій частині, в якій забезпечують виконання підозрюваним чи обвинуваченим процесуальних обов'язків і запобігають ризикам, передбаченим ст. 177 КПК України. Застосування запобіжного заходу не може мати карального характеру, ґрунтуватися лише на тяжкості кримінального правопорушення або передбачати формальну послідовність від менш суворого заходу до тримання під вартою. Кожен заявлений ризик має підтверджуватися конкретними фактичними даними й оцінюватися окремо, процесуальні обов'язки мають відповідати характеру встановленого ризику, а недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів має бути окремо обґрунтована в ухвалі слідчого судді, суду.

9. Обґрунтовано, що процесуальне забезпечення участі під час судового розгляду має гарантувати не формальну присутність учасника, а його можливість знати зміст обвинувачення, користуватися правничою допомогою, подавати клопотання, висловлювати позицію, брати участь у дослідженні доказів і реалізовувати інші права, передбачені КПК України. Особиста участь обвинуваченого залишається загальним правилом, тоді як дистанційне судове провадження, відповідно до ст. 336 КПК України, допускається за встановлених законом підстав і потребує постановлення вмотивованої ухвали суду. Визначено обов'язкові гарантії відеоконференції: належне встановлення особи учасника, відсутність стороннього впливу, можливість бачити й чути перебіг судового розгляду, подавати матеріали, користуватися допомогою перекладача та конфіденційно спілкуватися із захисником, повне фіксування судового засідання технічними

засобами й процесуальне реагування на переривання зв’язку чи виникнення загрози безпеці учасників судового провадження.

10. Розмежовано підстави, умови та механізм застосування засобів забезпечення участі осіб. Підстави утворюють відповідні норми кримінального процесуального законодавства й конкретні фактичні обставини, що зумовлюють потребу в застосуванні відповідного засобу; умовами правомірності є ухвалення рішення уповноваженим суб’єктом, законна процесуальна мета, дотримання процесуальної форми та встановлених строків, обґрунтованість рішення, потреба та пропорційність у втручанні. Положення ч. 3 ст. 132 КПК України застосовуються до заходів забезпечення кримінального провадження, передбачених розділом ІІ КПК України, тоді як спеціальні підстави визначаються нормами, що регулюють конкретний захід. Запропонований механізм охоплює встановлення фактичних обставин, визначення належної правової норми й компетентного суб’єкта, перевірку потреби у втручанні, вибір найменш обтяжливого з достатніх засобів, ухвалення та виконання процесуального рішення, а також його перегляд, зміну або припинення після відпадіння відповідних підстав. Підтверджена об’єктивна неможливість прибути внаслідок бойових дій, тимчасової окупації, евакуації, проходження військової служби, перебування за кордоном чи відсутності сполучення вилучає оцінювання такої поведінки як невиконання обов’язку прибути за викликом без поважних причин.

11. Визначено зміст правомірного обмеження права на свободу та особисту недоторканність як передбаченого законом, фактично обґрунтованого й мінімально потрібного позбавлення чи обмеження фізичної свободи особи для досягнення визначеної КПК України мети, застосованого компетентним суб’єктом у належній процесуальній формі та без ознак свавілля. Затримання й тримання під вартою безпосередньо обмежують фізичну свободу, тоді як характер домашнього арешту, приводу та покладених на особу обов’язків оцінюється з урахуванням їх змісту, тривалості й інтенсивності. Грошове стягнення, арешт майна, тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом і відсторонення від посади обмежують інші права та не можуть лише із цієї причини ототожнюватися з обмеженням права, гарантованого ст. 29 Конституції України і ст. 5 Конвенції. Під час оцінювання пропорційності належить ураховувати сукупну тривалість та інтенсивність установлених щодо особи обмежень прав і забезпечувати періодичну перевірку збереження підстав для їхнього застосування.

12. Систематизовано процесуальний порядок застосування, продовження й припинення заходів забезпечення кримінального провадження, а щодо запобіжних заходів – їх обрання, зміни та скасування. Клопотання й судове рішення повинні містити не відтворення законодавчих формулювань, а фактичні дані, які підтверджують установлені законом підстави; під час вирішення питання про запобіжний захід – обґрунтованість підозри, наявність кожного ризику, передбаченого ст. 177 КПК України, обставини, визначені ст. 178 КПК України, та недостатність застосування більш м’яких запобіжних заходів. Розмір застави має визначатися, відповідно до ст. 182 КПК України, з урахуванням обставин кримінального правопорушення, майнового та сімейного стану підозрюваного чи обвинуваченого, інших даних про його особу й встановлених ризиків і не бути

завідомо непомірним. Додаткові процесуальні гарантії, встановлені щодо осіб, зазначених у главі 37 КПК України, обґрунтовано їхнім конституційним або професійним статусом, і вони не є привілеями, що звільняють таких осіб від кримінальної відповідальності; запропоновано узгодити ст. 482 КПК України із законодавством про Вищу раду правосуддя та передбачити в ст. 483 КПК України повідомлення державних та інших органів чи службових осіб, визначених цією статтею, невідкладно, але не пізніше 24 годин із моменту ухвалення відповідного процесуального рішення.

13. Узагальнення зарубіжного законодавства дало змогу виокремити апробовані практики для кримінального процесуального законодавства України: використання захищених електронних каналів виклику й повідомлення з належним встановленням особи адресата та підтвердженням факту одержання відповідної інформації; застосування іншого передбаченого законом способу виклику або повідомлення за відсутності підтвердження одержання; дистанційну участь за умови належного встановлення особи учасника та дотримання права на захист; установлення вимог до компетентності й неупередженості перекладача та спеціаліста; періодичну перевірку збереження підстав для подальшого застосування заходів, пов’язаних з обмеженням прав особи. Імплементація повинна здійснюватися з урахуванням Конституції України, системи й термінології КПК України, міжнародних договорів, інституційних та технічних можливостей і недопустимості зниження наявного рівня процесуальних гарантій. На цій основі запропоновано конкретизувати положення глав 6, 11, ст. 68, 71, 79, 232, 336 і 615 КПК України щодо електронної комунікації, участі осіб, які перебувають за кордоном, компетентності перекладача й спеціаліста, відеоконференції та мотивування потреби в застосуванні особливого режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану.

14. Сформульовано підхід до застосування практики ЄСПЛ через встановлення змісту відповідної правової позиції, визначення конвенційного права, якого вона стосується, та зіставлення юридично значущих обставин справи ЄСПЛ з обставинами конкретного кримінального провадження. Формальне цитування рішення Суду або механічне перенесення його висновків без такого зіставлення не забезпечує належного мотивування процесуального рішення. Під час застосування запобіжного заходу чи продовження строку його дії судове рішення має містити окремі висновки щодо обґрунтованості підозри, підтвердження кожного ризику конкретними фактичними даними, недостатності застосування більш м’яких запобіжних заходів, відповідності покладених обов’язків установленим ризикам, співмірності розміру застави та строку дії процесуальних обмежень; під час продовження строку тримання під вартою – також щодо того, що заявлений ризик не зменшився або виникли нові ризики, та наявності обставин, які перешкоджають завершенню досудового розслідування до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою.

Розвинуто положення щодо повної та послідовної фіксації відомостей про затримання особи з моменту, визначеного ст. 209 КПК України, зокрема про час і місце фактичного обмеження свободи пересування, доставлення, складання протоколу, роз’яснення прав, забезпечення права на захист, повідомлення інших осіб та органу, уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги, у порядку ст. 213 КПК України, надання за потреби медичної допомоги, переміщення

затриманої особи та виконання обов'язків, передбачених ст. 212 КПК України. Електронний облік відповідних відомостей запропоновано як додатковий засіб забезпечення їх достовірності й доступності для перевірки, що не замінює протоколу затримання та не передбачає обов'язкового безперервного відеозапису.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

статті в закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus:

1. Babikov O., Svintsytskyi A., Nazarov V., Kosilova O., Bozhyk V. Rights and freedoms during covert investigations: Balance between security and personal freedoms. *International Journal of Police Science & Management.* 2025. Vol. 27, Issue 1. P. 43–55. URL : https://www.scopus.com/pages/publications/85199779450?origin=resultslist

2. Shchyrska V., Aristova I., Ovcharenko R., Grytsyshen D., Svintsytskyi A. Legal aspects and state regulation of the use of artificial intelligence. *Journal of Sustainable Competitive Intelligence.* 2025. Vol. 15. P. 1–21. URL : https://www.scopus.com/pages/publications/105024190869?origin=resultslist#tab=impact

3. Knyzhenko O., Knyzhenko S., Krainyk H., Sharandak A., Svintsytskyi A. Legal and Cultural Foundations for Improving Criminal Liability for Wartime Collaboration in Ukraine. *Udayana Journal of Law and Culture.* 2025. Vol. 9, Issue 2. P. 240–265. URL : https://www.scopus.com/pages/publications/105012949682?origin=resultslist

4. Sobko G., Svintsytskyi A., Pushkar O., Butynskyi V., Shvets Yu. Reforming Ukraine's Pre-Trial Custody Measures: An International Law Perspective. *Khazanah Hukum.* 2025. Vol. 7, № 1. P. 17–37. URL : https://www.scopus.com/pages/publications/105003174358?origin=resultslist#tab=impact

5. Sobko G., Shchyrska V., Izotenko K., Svintsytskyi A., Ponomarenko Yu. Challenges in classifying violent military offenses. *Nuova Antologia Militare.* 2025. Vol. 6. P. 43–66. URL : https://www.scopus.com/pages/publications/105019798718?origin=resultslist

6. Gavrylenko V., Kulyk S., Svintsytskyi A., Govorun D., Gumeniuk Iu. Synergy of international standards of law enforcement and justice: challenges of integration into the legal order of Ukraine. *Archivio Giuridico Filippo Serafini.* 2025. Vol. 157, Issue 3. P. 663–686. URL : https://www.scopus.com/pages/publications/105027898189?origin=resultslist

7. Sobko G., Reznichenko H., Mukoida R., Svintsytskyi A., Padalka A. Persons Who Commit Military Property Theft: The Case of Ukraine. *International Journal of Legal Information.* 2024. Vol. 52, Issue 1. P. 39–54. URL : https://www.scopus.com/pages/publications/85214095965?origin=resultslist

8. Lykhova S., Svintsytskyi A., Padalka A., Nizovtsev Yu., Lyseiuk A. Image-Based Digital Face Identification Technologies: Criminal Law Aspect. *Revista de Direito, Estado e Telecomunicacoes.* 2023. Vol. 15, Issue 2. P. 81–98. URL : https://www.scopus.com/pages/publications/85174898903?origin=resultslist

9. Svintsytskyi A., Semeniuk O., Ufimtseva O., Irkha Yu., Suslin S. Countering fake information as a guarantee of state information security. *Security Journal.* 2023. Vol. 36,

Issue 3. P. 427–442. URL : https://www.scopus.com/pages/publications/85135018302?origin=resultslist ; https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000830345000001

10. Shatilo V., Kharytonov S., Kovbasa V., Svintsytskyi A., Lyseiuk A. Prospects for State and Individual Responsibility in Cases of Aggression in the Context of Russia's Armed Aggression Against Ukraine. *International Criminal Law Review.* 2023. Vol. 23, Issue 4. P. 626–641. URL : https://www.scopus.com/pages/publications/85166135224?origin=resultslist ; https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:001108047600003

11. Svintsytskyi A. The system of cybersecurity bodies in Ukraine. *Revista Cientifica General Jose Maria Cordova.* 2022. Vol. 20, Issue 38. P. 287–305. URL : https://www.scopus.com/pages/publications/85134239382?origin=resultslist

12. Svintsytskyi A., Fernandez-Osorio Andres Eduardo. Editorial. Protection of national security in information and cyberspace. *Revista Cientifica General Jose Maria Cordova.* 2022. Vol. 20, Issue 38. P. 243–244. URL : https://www.scopus.com/pages/publications/85134390979?origin=resultslist

13. Sopilko I., Svintsytskyi A., Krasovska Ye., Padalka A., Lyseiuk A. Information wars as a threat to the information security of Ukraine. *Conflict Resolution Quarterly.* 2022. Vol. 39, Issue 3. P. 333–347. URL : https://www.scopus.com/pages/publications/85119839846?origin=resultslist ; https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000722643400001

статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

1. Свінцицький А. В. До питання визначення дефініції «процесуальне забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні». *Knowledge, Education, Law, Management.* 2021. № 7 (43), vol. 2. С. 134–139. URL : https://kelmczasopisma.com/ua/viewpdf/7597

2. Vasyl Topchiy, Andriy Svintsytskiy. Historical and Legal Formation of Coersive Measures in the Criminal Proceedings in Ukraine. *Journal of International Legal Communication.* 2022. № 5 (2). P. 95–107. URL : https://jilc.e-science.space/wp-content/uploads/2022/09/JILC-2022-5-2-095-107-Topchiy.pdf

3. Svintsytskyi A., Sobko G., Loza D., Firman V., Shchokin R. Criminological and Criminal Signs of Mental Violence in Crimes against Public Security under the Criminal Law of Ukraine. *Pakistan Journal of Criminology.* 2022. Vol. 14, Issue 4. P. 69–88. URL : https://pjcriminology.com/publications/criminological-and-criminal-signs-of-mental-violence-in-crimes-against-public-security-under-the-criminal-law-of-ukraine

4. Svintsytskiy A., Topchiy V., Oderii O., Topchiy N., Zadereiko S., Bershov H., Koniushenko Ya. Procedural provision of witness participation in criminal proceedings of Ukraine. *Challenges of the present. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues.* 2022. Vol. 25, Issue: 4S. URL : https://www.abacademies.org/articles/procedural-provision-of-witness-participation-in-criminal-proceedings-of-ukraine-challenges-of-the-present.pdf

статті в наукових виданнях, внесених до Переліку наукових фахових видань України:

1. Свінцицький А. В. Генеза законодавства щодо забезпечення участі осіб під

час кримінального провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 545–547. URL : https://www.lsej.org.ua/10_2021/144.pdf

2. Свінцицький А. В. Порівняльний аналіз законодавства зарубіжний країн щодо інституту безпеки учасників кримінального провадження. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція.* 2021. Випуск 52. С. 94–97. URL : https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc52/23.pdf

3. Свінцицький А. В., Падалка А. М., Леонов Б. Д. Правове забезпечення протидії економічному тероризму. *Ірпінський юридичний часопис*. 2021. № 2 (6). С. 153–162. URL : https://nbuv.gov.ua/UJRN/irpurpr_2021_2_22

4. Свінцицький А. В. Вплив євроінтеграційних процесів на інститут примусових заходів у кримінальному провадженні. *Ампаро.* 2022. Спецвипуск. Том 2. С. 88–93. URL : https://law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-spec-2-2022/13.pdf

5. Svintsytskyi A. V. European standards of the institute of safety of participants in criminal proceedings. *Нове українське право*. 2022. Вип. 6, том 2. С. 142–147. URL : https://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/407/361

6. Топчій В. В., Свінцицький А. В. Методологічні засади забезпечення участі осіб під час кримінального провадження. *Ірпінський юридичний часопис*. 2022. Вип. 2 (9). С. 204–213. URL : https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/75/74

7. Свінцицький А. В. Забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану: прикладні аспекти. *Ірпінський юридичний часопис*. 2023. Вип. 2 (11). С. 141–149. URL : https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/104/103

8. Svintsytskyi A. V. Institute for the safety of participants in criminal proceedings in international law. *Ірпінський юридичний часопис*. 2023. Вип. 3 (12). С. 276–283. URL : https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/129/128

9. Свінцицький А. В. Зарубіжний досвід забезпечення процесуальних гарантій захисту прав і законних інтересів особи під час кримінального провадження. *Ірпінський юридичний часопис.* 2024. Вип. 4 (17). С. 260–267. URL : https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/287/298

10. Свінцицький А. В. Удосконалення законодавчої бази у сфері забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні: міжнародний досвід. *Юридичний вісник.* 2023. Вип. 1. С. 124–134. URL : https://yurvisnyk.in.ua/v1_2023/16.pdf

11. Свінцицький А. В. Порівняльний аналіз правового статусу експерта, спеціаліста та фахівця в галузі права, як суб'єктів кримінального процесу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки».* 2023. Том 34 (73), № 5. С. 80–86. URL : https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/5_2023/14.pdf

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Свінцицький А. В. Захист прав і свобод особи під час кримінального провадження: зарубіжний досвід. *Проблеми забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукраїнського круглого столу, м. Ірпінь, 15 травня 2024 р. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. С. 90–93.

2. Свінцицький А. В. Законодавче забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. *Реформування кримінального провадження в Україні: кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті професорів В. П. Бахіна, В. К. Лисиченка, І. Я. Фрідмана, м. Ірпінь, 19 травня 2023 р. Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. С. 104–107.

3. Свінцицький А. В. Досвід ФРН щодо забезпечення участі осіб під час кримінального провадження. *Фінансова політика: теоретичні і практичні аспекти юридичної науки* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ірпінь, 6 квітня 2023 р. Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. С. 319–322.

4. Свінцицький А. В. Забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні: євроінтеграційний вимір. *Сучасний стан кримінально-правового забезпечення в Україні* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ірпінь, 31 березня 2023 р. Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. С. 420–423.

5. Свінцицький А. В. Зміна запобіжних заходів під час воєнного стану: деякі особливості. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціально-гуманітарних та поведінкових наук в умовах воєнного стану* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Чернігів, 25–26 квітня 2023 р. Чернігів : Академія Державної пенітенціарної служби, 2023. С. 317–319.

6. Свінцицький А. В. Безпека учасників кримінального провадження у світлі зарубіжних стандартів. *Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального права, кримінології та судочинства* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 275-річниці з дня народження Джеремі Бентама, м. Київ, 12 травня 2023 р. Київ : ДУІТ, 2023. С. 57–61.

7. Свінцицький А. Скасування запобіжних заходів підозрюваному чи обвинуваченому у випадку військової мобілізації в Україні. *Фінанси, економіка vs війна* : збірник тез Міжнародного конгресу, м. Ірпінь, 27 квітня 2022 р. Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. С. 783–786.

8. Свінцицький А. Процесуальне забезпечення неповнолітніх осіб під час кримінального провадження. *Вплив інтеграційних тенденцій на розвиток національного права* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 25 лютого 2022 р. Одеса : ОДУВС, 2022. С. 168–169.

9. Свінцицький А. В. Судово-експертне забезпечення Служби безпеки України. Збірник матеріалів II Міжнародного податкового конгресу, м. Ірпінь, 26 листопада 2021 р. Ірпінь : Університет ДФС України, 2021. С. 779–783.

10. Свінцицький А. В. Тримання під вартою як винятковий захід забезпечення участі підозрюваного в досудовому розслідуванні. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 28 травня 2021 р. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 223–226.

11. Свінцицький А. В. Процесуальне забезпечення участі свідка у кримінальному проваджені. *Актуальні проблеми національної правової реформи* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції до Дня науки, м. Київ, 21 травня 2021 р. Київ : Академія адвокатури України, 2021. С. 211–214.

12. Свінцицький А. В. Організаційно-управлінське забезпечення судово-

експертної діяльності в системі СБ України: теоретико-правові аспекти. *Судово-експертна діяльність в Службі безпеки України: актуальні питання теорії та практики* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 31 березня 2021 року. Київ : ІСТЕ СБУ, 2021. С. 63–69.

13. Свінцицький А. В., Муравська Ю. Є. Побудова ефективної системи національної безпеки України як передумова євроінтеграції. *Пріоритети зміцнення безпеки держави та підвищення ефективності правоохоронної діяльності: національні та міжнародні контексти* : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Тернопіль, 6 травня 2022 р. Тернопіль : Західноукраїнський національний університет. С. 89–94.

14. Свінцицький А. В. Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов’язаних з доведенням до банкрутства. *Оцінка та відшкодування шкоди, заподіяної веденням агресивної війни російською федерацією проти України* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 19 серп. 2022 р. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана та ін. Київ : КНЕУ, 2022. С. 139–143.

15. Свінцицький А. В. Основні напрями діяльності суб’єктів судово-експертної діяльності з інтеграції до європейського судово-експертного простору. *СБУ в умовах війни в Україні: сучасні реалії та інноваційні стратегії забезпечення національної безпеки* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 4–5 липня 2024 р. Київ : Алерта, 2024. С. 48–49.

Інші публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Економічна безпека держави: криміналістичне забезпечення : навчальний посібник / В. В. Топчій, Т. П. Яцик, В. А. Шкелебей, А. В. Свінцицький, А. М. Падалка, В. В. Топчій ; за заг. ред. В. В. Топчія ; Університет державної фіскальної служби України та ін. Київ : 7БЦ, 2021. 537 с. URL : https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8ce21b8a-aabe-4cf7-be6f-8153240bee61/content

АНОТАЦІЯ

Свінцицький А. В. Процесуальні основи забезпечення участі осіб під час кримінального провадження: проблеми теорії та практики. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису*.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Державний податковий університет, Ірпінь, 2026.

У дисертації здійснено комплексне теоретико-прикладне дослідження процесуальних основ забезпечення участі осіб під час кримінального провадження в умовах цифровізації кримінальної юстиції, європейської інтеграції та дії правового режиму воєнного стану. Розкрито генезис і закономірності розвитку відповідного правового регулювання, визначено методологічні засади дослідження, сформульовано поняття, ознаки, структуру та функціональне призначення

процесуального забезпечення участі осіб, встановлено його співвідношення із заходами забезпечення кримінального провадження, кримінальним процесуальним примусом і кримінальними процесуальними гарантіями. Систематизовано засоби забезпечення належного інформування, прибуття та участі особи в проведенні процесуальних дій і судовому провадженні, реалізації процесуальних прав, виконання процесуальних обов'язків і застосування заходів безпеки. Обґрунтовано, що процесуальне забезпечення участі осіб є самостійним комплексним інститутом кримінального процесуального права, який не зводиться до застосування заходів забезпечення кримінального провадження або процесуального примусу. Визначено підстави, умови та допустимі межі застосування відповідних процесуальних засобів; розроблено положення щодо індивідуалізованого застосування й судового перегляду запобіжних заходів, документування затримання, забезпечення дистанційної участі, захисту неповнолітніх та інших осіб, які потребують додаткових процесуальних гарантій. Узагальнено позитивний зарубіжний досвід і практику Європейського суду з прав людини, на підставі чого сформульовано пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування.

Ключові слова: процесуальне забезпечення участі осіб, кримінальне провадження, заходи забезпечення кримінального провадження, кримінальний процесуальний примус, учасники кримінального провадження, виклик, повідомлення, привід, затримання, запобіжні заходи, судовий контроль, відеоконференція, воєнний стан, кримінальні процесуальні гарантії, Європейський суд з прав людини.

SUMMARY

Svintsytskyi A. V. Procedural foundations of ensuring the participation of individuals during criminal proceedings: problems of theory and practice. – *Qualification scientific work in the form of a manuscript.*

Dissertation for the degree of Doctor of Law in the specialty 12.00.09 – criminal process and forensics; forensic examination; operational and investigative activities. – State Tax University, Irpin, 2026.

The dissertation presents a comprehensive theoretical and applied study of the procedural foundations for ensuring the participation of persons in criminal proceedings within the context of the digitalisation of criminal justice, European integration, and the legal regime of martial law.

The genesis and patterns of development of the relevant legal regulation are examined, and five stages of its formation are distinguished: the emergence of customary means of ensuring participation in legal proceedings; the establishment of statutory foundations for summons, compelled appearance, and other means of securing appearance; the institutionalisation of the relevant procedural means; the humanisation and Europeanisation of criminal procedure legislation; and the comprehensive development of criminal procedural safeguards following the adoption of the Criminal Procedure Code of Ukraine in 2012. The methodological foundations of the study are determined through a combination of systemic, institutional, functional, activity-based, axiological, and anthropocentric approaches.

The concept, features, structure, and functional purpose of procedural arrangements for ensuring the participation of persons are formulated. Their relationship with measures to ensure criminal proceedings, criminal procedural coercion, criminal procedural safeguards, and the procedural status of participants in criminal proceedings is established. It is substantiated that the procedural arrangements for ensuring the participation of persons constitute an independent comprehensive institution of criminal procedure law and cannot be reduced exclusively to measures to ensure criminal proceedings or criminal procedural coercion.

The system of procedural means for ensuring the participation of persons is developed according to their functional purpose. It comprises information and communication means; means creating the conditions necessary for the exercise of procedural rights; means ensuring the performance of procedural duties; participation in procedural actions by videoconference and in remote court proceedings; security measures; and additional safeguards for minors and other persons who require them due to their age, state of health, insufficient command of the official language, or other relevant circumstances. Judicial control and the right to challenge procedural decisions, actions, or omissions in the cases prescribed by the Criminal Procedure Code of Ukraine are defined as the safeguard component of this system.

The grounds, conditions, and permissible limits for the application of the relevant procedural means are determined. Provisions are developed for assessing the individual procedural needs of participants during the pre-trial investigation, ensuring their personal or remote participation, establishing their identity, maintaining the appropriate technical quality of communication, recording procedural actions, involving an interpreter, and guaranteeing confidential communication with defence counsel. It is substantiated that remote court proceedings under Article 336 of the Criminal Procedure Code of Ukraine are permissible only on statutory grounds and on the basis of a reasoned court ruling, provided that the accused can see and hear the course of the trial, exercise procedural rights, and communicate confidentially with defence counsel.

The place and functional purpose of measures of restraint within the system of procedural arrangements for ensuring participation are determined. Each risk referred to in Article 177 of the Criminal Procedure Code of Ukraine must be supported by specific factual information and assessed separately. Procedural duties imposed on a suspect or accused must correspond to the established risk, while the insufficiency of less restrictive measures of restraint must be independently substantiated. The amount of bail must take account of the circumstances of the criminal offence, the property and family status of the person, other personal information, and the established risks, and must not be manifestly excessive. The extension of pre-trial detention requires proof that the relevant risk has not diminished or that new risks have emerged and that a less restrictive measure of restraint cannot prevent them.

The content and permissible limits of interference with the right to liberty and security of person are determined. Provisions are developed for the complete and consistent recording of information concerning detention from the moment specified in Article 209 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, including the time and place of the actual restriction of freedom of movement, the person’s transfer, the drawing up of the detention record, the explanation of procedural rights, the ensuring of the right to defence, the

notification of other persons and the body authorised by law to provide free legal aid, the provision of medical assistance where necessary, and the movements of the detained person. Electronic registration of this information is proposed as an additional means of ensuring its reliability and availability for review without replacing the detention record.

Relevant foreign experience and the case law of the European Court of Human Rights concerning lawful detention, pre-trial detention, effective judicial control, access to defence counsel, the assistance of an interpreter, and participation by videoconference are generalised. It is established that the application of a legal position of the European Court of Human Rights requires a comparison of the legally relevant circumstances of the respective case with those of the particular criminal proceedings and cannot be replaced by formal citation of the Court’s findings.

Based on the findings of the study, theoretical provisions, practical recommendations, and legislative proposals aimed at improving the criminal procedure legislation of Ukraine and the practice of its application are formulated. A draft Law of Ukraine «On Amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine Concerning the Improvement of the Procedural Foundations for Ensuring the Participation of Persons in Criminal Proceedings» is developed.

Keywords: procedural arrangements for ensuring the participation of persons, measures to ensure criminal proceedings, criminal procedural coercion, criminal procedural safeguards, summons, notification and compelled appearance, detention, measures of restraint, security measures, right to liberty and security of person, judicial control, electronic means of communication, videoconferencing and remote court proceedings, special regime of criminal proceedings under martial law, case law of the European Court of Human Rights.